అనుపానవ

తెలుఁగు

వైద్య

పువ్వాడ
గురునాథరావుగారి
అనుమతిని

ఉ
వీరన్న శ్రే
ప్రకట

వెల
8 అణా

చంద్రికా ముద్రణాలయమున ముద్రితము.
చాకలపేట, చెన్నపురి.

1925

శ్రీరస్తు.

అనుపానమంజరి

వైద్యశాస్త్రము.

(ఆంధ్రతాత్పర్యసమేతము.)

శ్రీ పువ్వాడ శ్రీగురునాధరావుగారి అనుమతిని

ఉప్పల. వీరన్నశ్రేష్ఠిగారిచే

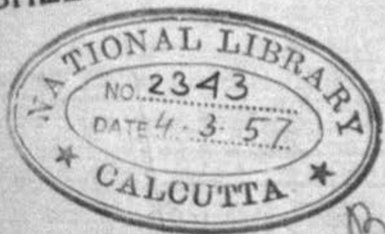
ప్రకటితము.

చాకలపేట.

చెన్నపురి:

1 6.25.

Printed at
The Chandrika Press,
Madras.—1925.

వెల 1కి రు 0-8-0.

విషయసూచిక.

శ్రీరస్తు.

అనుపానమంజరి.

ధాతువికారశాన్తి ప్రకరణము.

---

1. మంగళాచరణము.

యస్య జ్ఞానమయీమూర్తి స్సచ్చిదానన్దకారిణీ,
తత్పాదపఙ్కజం వన్దే గ్రన్థసంపూర్ణహేతవే.

తా. గ్రంథము నిర్విఘ్నముగ సమాప్తియగుటకు సచ్చిదానంద మూర్తియును, జ్ఞానమయమూర్తియును నగు పరమాత్మపాదకమలములకు వందనమాచరించెదను.

2. శపథము.

ధాతో స్తథోపధాతోశ్చ విషం స్థావర జఙ్గమమ్,
తద్వికారస్య శాన్త్యర్థం వక్ష్యేఽనూపానమఞ్జరీమ్. 2
పక్వాఽపక్వస్య ధాతోశ్చ తథా సర్వవిషస్య చ,
సర్వేషాం దోషనాశార్థం కథితం శాస్త్రదర్శిభిః. 3

తా. స్వర్ణాదిసప్తధాతువులును, సప్తోపధాతువులును, స్థావరరూపమగు వృక్ష లతాది విషములును, జంగమరూపమగు సర్పాది విషములును, వీనిచేమానవులకు గలిగెడి వికారముల నుపశమింపఁజేయు విషయములగూర్చి 'అనుపానమంజరి' అను గ్రంథమును నిర్మించెద. మఱియు యథావిధిగఁ జేయం

సూచన:—ఈ గ్రంథమునందు కనబడని విషయముల దెలియఁగోరువారు మాచే బ్రకటింపఁబడిన "రసయోగరత్నాకరము" "వైద్యవిధానము"లను పుస్తకముల విలోకింప వలయును.

బడిన సువర్ణాది సప్తధాతువుల భస్మంబులు, ఉపధాతువులు, వీనిచేఁ గలుగు గుణవిశేషంబులను, యథావిధిగఁ జేయఁబడని సువర్ణాది సప్తధాతువుల భస్మంబులును, ఉపధాతువులును, వీనిచేఁ గలుగు దోషంబులకును స్థావరజంగమ విష వికారంబులకును, శాంతులను ఆయుర్వేదానుసారముగ వివరించుచున్నాడను.

3. సువర్ణభస్మవికారశాన్తి.

హారీతకీం సితా యుక్తాం యః ఖాదతి దినత్రయమ్,
తస్య సౌవర్ణశాన్తిస్స్యాద్యథాభానూదయే తమః. 4

తా. దోషయుక్తమగు సువర్ణభస్మము సేవించి వికారము జెందినవారి వికారము కరక్కాయ కండచక్కెరలను సమముగ చూర్ణముచేసి మూఁడుదినములు సేవించినచో సూర్యుఁడుదయించినపిమ్మట చీఁకటివలె శమించును.

4. రౌప్యభస్మవికారశాన్తి.

మధుచేచ్ఛర్కరాయుక్తం యః ఖాదతి దినత్రయమ్,
పక్వాఽపక్వస్య రౌప్యస్య శాన్తిర్భవతి నిశ్చితమ్. 5

తా. దోషముగల వెండి భస్మ సేవనచే నరుఁడు వికారంబును జెంది కృశించుచుండెనేని, తెల్లచక్కెరలో తేనెకలిపి మూఁడుదినములు సేవించిన బాధ శమించును.

5. తామ్రభస్మవికారశాన్తి.

వనవ్రీహీం సితాయుక్తం జలే పిష్ట్వా దినత్రయమ్,
యః పిబే త్ప్రాతరుత్థాయ తామ్రజ స్తస్య నశ్యతి. 6

తా. అడవి ధాన్యముల (నివ్వరి) బియ్యము, కలకండ, వీనిని సమముగా నీటితోనూరి మూఁడుదినంబులు ప్రాతఃకాలములయందు సేవించిన, వికారము నివృత్తియనును.

6. నాగభస్మవికారశాన్తి.

హేమాం హారీతకీ యుక్తాం సితాం భక్ష్యే ద్దినత్రయమ్,

సద్యో నాగవికారస్య శాన్తిర్భవతి నిశ్చితమ్. 7

తా. వస, కరక్కాయలు, కలకండలను సమముగా చూర్ణముచేసి మూఁడుదినములు సేవించినచో దోషయుక్తమగు సీసభస్మసేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

7. వఙ్గభస్మవికారశాన్తి.

మేషశృఙ్గీం సితాయుక్తాం యః ఖాదతి దినత్రయమ్,
తస్య వఙ్గనివృత్తిస్స్యాత్తమ శ్చన్ద్రోదయే యథా. 8

తా. వదివేరుపట్ట, కలకండలను సమముగ చూర్ణముచేసి మూఁడుదినంబులు సేవించినచో చంద్రోదయముచే అంధకారము తొలఁగుచందమున దోషయుక్తమగు వంగభస్మసేవనచే జనించిన వికారము నశించును.

8. అయోవికారశాన్తి.

సేవితం మధుఖణ్డాభ్యాం త్రుటీచూర్ణం దినత్రయమ్,
అయో వికారశాన్తిస్స్యాత్తిమిరం సాధుసఙ్గమే. 9

తా. కలకండయు, ఏలకులును సమముగ చూర్ణముచేసి తేనెకలిపి మూఁడుదినములు సేవించిన సాధుజన సంగమముచే అజ్ఞానము తొలంగునటులు దోషయుక్తమగు అయోభస్మసేవనచే జనించిన వికారము నశించును.

9. త్రిధాతుభస్మవికారశాన్తి.

యః పుమాన్ ప్రాతరుత్థాయ సేవయే త్త్రిఫలాకణమ్,
తస్య త్రిధాతుజా శాన్తి ర్యథా పాపం శివార్చనే. 10

తా. దోషముగల త్రిసంగభస్మమునుసేవించి నరుడు వికారముచే కృశించుచుండెనేని ప్రాతఃకాలంబున * త్రిఫల (కరక, తాణి, ఉసిరిక) చూర్ణంబును సేవింపవలయును. శివార్చనచే పాతకములు తొలఁగునటులు వికారముపోవును.

10. లోహభస్మవికారశాన్తి.

సైంధవం త్రివృతా యుక్తం సేవయే త్తప్తవారిణా,

అయోవికారశాన్తిస్స్యాత్పాపం కేశవదర్శనాత్. 11

తా. సైంధవలవణమును, తెల్లతెగడను, సమముగ చూర్ణముచేసి ఉష్ణోదకములో కలిపి సేవించిన, విష్ణుదర్శనముచే పాతకంబులునశించు భంగి, దోషయుక్తమగు లోహభస్మసేవనచే జనించిన వికారము నశించును.

11. మండూరవికారశాన్తి.

క్షౌద్రెర్హరీతకీం యుక్తాం యః ఖాదతి దినత్రయమ్,
తస్యమండూరశాన్తిస్స్యాత్స్నానాద్దేహమలంయథా. 12

తా. కరక్కాయల చూర్ణమునకు సమముగ తేనెకలిపి మూడుదినంబులు సేవించినచో స్నానం బొనర్చుటచే దేహము నిర్మలం బగు మాడ్కి దోషయుక్తంబగు మండూర సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

12. లోహవికారశాన్తి.

దూర్వారసం సమాదాయ మధునా సహ సంపిబేత్,
అయోవికారశాన్తిస్స్యాత్కష్టవ ద్దేవిదర్శనే. 13

తా. గఱికెరసము, తేనె, వీనిని సమముగఁజేర్చి సేవించిన జగదంబను దర్శించుటచే కష్టములు నివృత్తించెడు భంగి, దోషయుక్తమగు లోహభస్మసేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

శ్వేతదూర్వారసం ధీమాన్ సితోపలయుతం పిబేత్,
తేనకార్ష్ణ్యాయసికా లోహ విషాశ్శాన్తిమవాప్నుయుః. 14

తా. తెల్లగఱికెరసమునకు సమముగ కలకండ చూర్ణమును కలిపి సేవించిన, దోషయుక్తమగు అయోభస్మసేవనచే జనించిన వికారము హరించును.

13. ఘోషవికారశాన్తి.

చించాఫలాని పక్వాని జలే పిష్ట్వా పిబేన్నరః,
ఘోషవికారశాన్తిస్స్యా ద్దారిద్ర్యం నిధి దర్శనే. 15

ఇత్యనుపానమఞ్జర్యాం ధాతువికారశాంతి ప్రకరణన్నామ
ప్రథమ స్సముద్దేశః.

తా. చక్కఁగఫలించిన చింతపండును ఉదకంబునవైచి బాగుగ పిసికి పానంబొనర్చిన నిధిని దర్శించుటచే దారిద్ర్యము తొలంగుచాడ్పున దోషయుక్తమగు కంచుభస్మసేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

ధాతువికారశాన్తిప్రకరణము ముగిసెను.

ఉపధాతువికారశాన్తిప్రకరణము.

14. పాదరసవికారశాన్తి.

వికారో యది జాయేత పారదాన్మలసంయుతాత్,
గన్ధకం సేవయేద్ధీమాన్వాచితం విధిపూర్వకమ్. 1

తా. పాదరసమునకు సప్తకంచుకాది దోషంబులు గలవు. అట్టిదోషములు గలపాదరససేవనచే వికారము జనించెనేని శాస్త్రోక్తముగ శుద్ధిజేసిన గంధకసేవనచే వికారము నివృత్తియగును.

గన్ధకం మాషయుగ్మంచ నాగవల్లీదలైస్సహ,
యః ఖాదేత్పారదగ్రస్తస్తద్దోషస్తస్యశామ్యతి. 2

తా. రెండుమాషములప్రమాణము శుద్ధిచేసిన గంధకమును తమలపాకులలో నునిచి ప్రతిదినము సేవించుచుండినచో దోషయుక్తమగుపాదరససేవనచే జనించిన వికారము నశించును.

ద్రాక్షా కూశ్మాండఖండాని తులసీ శతపుష్పికా,
లవంగంనాగకేసంచ గంధకేన సమాంశకమ్. 3

కర్షమాత్రం పయోయుక్తం సర్వమేతత్పృథక్ పృథక్,
సూర్యయోగాంతరా సాధ్యాత్సూతదోషవికార నుత్. 4

తా. ద్రాక్షపండును, బూడిదగుమ్మడుబద్దలును, తులసియు, సోపును, లవంగములును, నాగకేసరములును, సమముగా చూర్ణముచేసి దానికిసమముగ శుద్ధిచేసినగంధకమును గ్రహించి పాలలో రెండుతులములచొప్పున ప్రతిదా

నిని వైచి ప్రాతఃకాలంబున సేవింపుచుండిన దోషయుక్తమగు పాదరస సేవనచే జనించినవికారము నివృత్తియగును.

నాగవల్లీరసం ప్రస్థం భృంగరాజరసం శుభమ్,
తులసీరసప్రస్థంచ ఛాగదుగ్ధం సమాంశకమ్. 5
మర్దితంసర్వగాత్రేషు యామయుగ్మందినత్రయమ్,
స్నానం శీతళనీరేణ సూతదోషప్రశాన్తయే. 6

తా. తమలపాకురసము, గుంటగలగరాకురసము, తులసియాకురసము, మేకపాలు, వీనిని దినుసుకొక్కొక్క ప్రస్థము చొప్పున నేకముచేసి సర్వాంగములకు రెండుజాములపర్యంతము మర్దన జేయించికొని శీతోదకములో స్నానము చేయవలయును. ఇట్లు మూడుదినంబులుచేసిన దోషయుక్తమగు పాదరస సేవనచే జనించిన వికారము శమించును.

15. హరితాళవికారశాన్తి.

దాడిమస్యఫలం పక్వం జలం తస్య పిబేన్నరః,
తాళవికారశాన్తిస్స్యా త్పాతకంగురువందనే. 7

తా. చక్కగ ఫలించిన దాడిమవిత్తుల రసమును పానం బొనర్చిన, దోషయుక్తమగు హరితాళకసేవనచే జనించిన వికారము గురువందనముచే పాతకంబులు భస్మంబులగుచందంబున నుపశమించును.

జీరకం శర్కరాయుక్తం సేవయే ద్దినసప్తకమ్,
తాళవికారశాన్తిస్స్యా ద్దారిద్ర్య ముద్యమే యథా. 8

తా. జీలకఱ్ఱ, శర్కర, వీనిని సమముగ నేకముచేసి ఏడుదినంబులు సేవించిన ఉద్యోగమువలన దారిద్ర్యము తొలగుచాడ్పున దోషయుక్తమగు హరితాళక సేవనచే శరీరము కృశించునట్లు చేసెడి వికారము శమించును.

కూశ్మాండస్య రసం దేయం దురాలభాం తథైవచ,
రాజహంసీరసం తావ త్తాలవికృతిశాన్తికృత్. 9

తా. బూడిదగుమ్మడురసమును, చురదగొండివేళ్ళరసమును, చెప్పుత

ట్రాకురసమును సమముగ నేకముచేసి సేవించిన దోషయుక్తమగు హరితాళక సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

సువర్ణపుష్ప భూనింబ క్వాథం సేవే ద్దినత్రయమ్,
తాలవికారశాన్తిస్స్యా త్కామశాన్తి ర్యథా స్త్రియా. 10

తా. నల్లఉమ్మెత్తపూలు, లేక ప్రాకుడువేళ్లు, నేలవేము, సమముగ దంచి కషాయముబెట్టి పానముజేసినచో స్త్రీసంభోగముచే కామము శాంతి జెందునటుల దోషయుక్తమగు హరితాళకసేవనచే జనించిన వికారముమానును.

యథా రసవిషం హన్యా ద్గోదుగ్ధేనచ గంధకమ్,
ససితాసర్పాక్షీరస స్తథా తాళవిషం పునః. 11

తా. ఆవుపాలలో శుద్ధిజేసినగంధకమును సేవించుటచే పాదరసదోషంబును, శర్కర, సర్పాక్షీరసములను సమముగ కలిపి సేవించిన హరితాళకజనితదోషముమానును.

16. మణిశిలవికారశాన్తి.

క్షీరకం మాక్షికై ర్యుక్తం సేవయే ద్వ్యై దినత్రయమ్,
తస్య వికారం కునటీ నకరోతి కదాచన. 12

తా. ఆవుపాలు, తేనె వీనిని నేకముగఁజేసి మూఁడుదినంబులు సేవించిన దోషయుక్తమగు మణిశిలసేవనచే వికారం బెపుడునుజనింపకయుండును. అనఁగా మణిశిలాసేవన దోషము నివృత్తియగును.

17. గంధకవికారశాన్తి.

గవాం పయోఘృతై ర్యుక్తం వలీ వికృతిశాన్తికృత్,
తథైవ దేవకుసుమం వచాయుక్తం చ శాంతికృత్. 13

తా. ఆవుపాలు, నెయ్యి, కలిపి సేవించినను, లవంగములు, వస, చూర్ణముచేసి సేవించినను దోషయుక్తమగు గంధకముచేకలిగిన వికారమునశించును.

18. అభ్రకవికారశాన్తి.

ధాత్రీఫలం జలేపిష్ట్వా సేవయేద్వ్యై దినత్రయమ్,

తస్య వికారశాన్తి స్స్యా చ్ఛాభ్రికస్య న సంశయః. 14

తా. ఉసిరికకాయలపరుసుగాని, ఉసిరికాయలనుగాని, నీళ్ళుపోసి దంచి రసముతీసి మూఁడుదినములు సేవించిన దోషయుక్తమగు అభ్రికసేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

19. మాక్షికవికారశాన్తి.

కుళుత్థస్య కషాయేణ మాక్షిదోష ప్రశాంతికృత్,
తథైవ దాడిమత్వంచా దేహస్య సుఖకాంక్షిణః. 15

తా. ఉలవకట్టునైనను, లేక, దాడిమపట్టరసంబునయినను త్రాగినచో మాక్షికసేవనచే జనించిన వికారము నశించును. తేనెయొక్క వికారమును గూడ నివృత్తిచేయును.

20. ఇంగిలీకము, శిలాజిత్తుల వికారశాన్తి.

మరిచం ఘృతసంయుక్తం సేవయే ద్దినసప్తకమ్,
తస్య శిలాజితశ్శాన్తి స్తద్వ ద్రక్తస్య శాన్తికృత్. 16

తా. మిరియాలును, నెయ్యి సమముగ నేకముచేసి ఏడుదినంబులుసేవించిన, ఇంగిలీకము, శిలాజిత్తులను దినుటచే గలిగినవికారము నివృత్తియగును.

21. కర్పూరవికారశాన్తి.

ధాన్యాకం సితయాయుక్తం వారిమర్దిత పానతః,
కర్పూరస్య నివృత్తిస్స్యా న్మహిషీశకృతం స్తథా. 17

తా. దనియాలను ఉదకముతోనూరి యందు కండచక్కెరకలిపి సేవించినను, లేక బఱ్ఱెపేడరసము త్రాగినను దోషయుక్తమగు కర్పూర సేవనచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

22. తుత్థవికారశాన్తి.

జంబీరరస మాదాయ పిబే ద్య స్త్రిదినం నరః,
తస్య తుత్థకశాంతిస్స్యా త్తద్వ ల్లాజేనవారిణా. 18

తా. నిమ్మపండ్లరసము మూఁడుదినంబులు పానముచేసినను, పరిపేలాలను ఉదకములో చక్కఁగ పిసికి త్రాగినను, దోషయుక్తమగు మైలుతుత్తము, పాలతుత్తము, కళరి సేవనచే జనించిన వికారము తొలంగును.

23. మృగాఙ్కవికారశాన్తి.

గవాఘృతం సితాయుక్తం మృగాఙ్కస్యచ శాన్తికృత్,
తథైవ చామ్లకరస స్సద్యోవికృతిశాన్తికృత్. 19

తా. శర్కరలో ఆవునెయ్యికలిపి సేవించినను, ఉసిరికాయల రసమును త్రాగినను, కస్తూరిసేవనచే జనించిన వికారము శీఘ్రముగ నివృత్తియగును.

24. నవాసాగర వికారశాన్తి.

గర్దభస్యవిషం భక్ష్యే త్తథైవ నవసాగరమ్,
మృత్తికా గైరికా సీస కాంచత్రుట్యంచ శాన్తికృత్. 20

తా. గాడిదపెంటికలరసమును త్రాగిన శుద్ధిచేయని నవాసాగరము, మృత్తిక, కావిరాయి, అన్నభేది, మొదలగువాని సేవనచే జనించిన వికారములు నివృత్తియగును.

25. మౌక్తికాది వికారశాంతి.

ఘృతం మధు సితాయుక్తం గోదుగ్ధేన సమం పిబేత్,
తస్య మౌక్తి ప్రవాళస్య హీరకస్యవిషం హరేత్. 21

ఇత్యనుపానమఞ్జర్యా ముపధాతువికారశాంతిప్రకరణన్నామ
ద్వితీయ స్సముద్దేశః.

తా. నెయ్యి, తేనె, కలకండ, ఆవుపాలు, వీనిని సమముగా నేకము చేసి పానముచేసిన దోషయుక్త మగు ముత్తియములు, పగడములు, వజ్రములు, మొదలగువాని సేవనచే జనించిన వికారములుమానును.

ఉపధాతువికారశాంతిప్రకరణము ముగిసెను.

———

స్థావరవిషశాన్తిప్రకరణము.

26. నాగఫేనవిషవికారశాన్తి.

బృహత్క్షుద్రారసం దుగ్ధం పలమాత్రం నిషేవణాత్,
నాగఫేనవిషంయాతి సజీవతి చిరం పుమాన్. 1

తా. వాకుడురసమును ఆవుపాలలో కలిపి పలప్రమాణముచొప్పున గాని నాలుగుతులముల ప్రమాణముచొప్పున గాని సేవించిన నల్లమందు భక్షణచే జనించిన వికారము నివృత్తియై చిరకాలమువఱకు జీవించియుండును.

ఉగ్రా సింధు స్తథా కృష్ణా వ్యాఘ్రో మదనకః ఫలమ్,
తప్తనీరేణ తద్దేయ మహిఫేనవిషం హరేత్. 2

తా. వస, సైంధవలవణము, పిప్పళ్లు, మంగకాయలు, సమభాగములుగ ఉష్ణోదకముతో నూరి పానముజేసిన నల్లమందుభక్షణచే జనించిన వికారము పోవును.

టంకణం నీలతుత్థంచ ఘృతయుక్తంచ దాపయేత్,
తేన వాంతి ర్భవే త్పద్యో నాగఫేనవిషం త్యజేత్. 3

తా. వెలిగారము, మైలుతుత్తము సమముగ చూర్ణముచేసి యందు నెయ్యికలిపి సేవించిన, వమనంబై నల్లమందు దోషము శీఘ్రముగ నశించును.

27. ఉమ్మెత్తవిత్తులవికారశాన్తి.

వృంతాక ఫలబీజస్య రసో ద్విపలమాత్రయా.
భక్షణా ద్భుక్తధుత్తూర విషం నశ్యతి నిశ్చితమ్. 4

తా. వంకాయవిత్తులనైనను, వాకుడువిత్తులనైనను, ఉదకము బోసి నూరి రసముదీసి రెండు పలములు సేవించిన, ఉమ్మెత్తవిత్తుల భక్షణచే జనించిన వికారము నిస్సంశయముగ హరించును.

కార్పాసపుష్పం సితయా జలేనోక్త్వాల్పపానతః,
ధుత్తూరస్య విషం యాతి తథా లవణసేవనాత్. 5

తా. పైడి ప్రత్తిపూలు, కలకండ, యుదకములోనూరి పానముచేసి నను, లవణమును ఉదకములో కలిపి త్రాగినను, ఉమ్మెత్తవిత్తుల భక్షణచే జనించినవికారము నివృత్తియగును.

గోదుగ్ధం ప్రస్థమేకంతు శర్కరాయాః పలద్వయమ్,
తస్యపానా ద్విషంయాతి ధుత్తూరస్యచ నిశ్చితమ్. 6

తా. నాలుగుసేర్ల ఆవుపాలలో రెండుపలముల చీనాచక్కెరకలిపి త్రాగినచో ఉమ్మెత్తవిత్తుల భక్షణచే జనించిన వికారము నిశ్చయముగపోవును.

28. వత్సనాభివికారశాన్తి.

పటూాశనస్యవృక్షస్య రసఃపల ప్రమాణతః,
శర్కరాయుక్తపానేన వత్సనాగవిషం హరేత్. 7

తా. ఒకపలము పటూాశనవృక్ష రసములో శర్కర కలిపి త్రాగినచో నసనాభి భక్షణచే జనించిన వికారము నివృత్తియగును.

29. భల్లాతకవికారశాన్తి.

సర్షపో మేఘనాదశ్చ నవనీత సమన్వితః,
భల్లాతక భవే శోథే హంతి లేపేన దేహినః. 8

తా. ఆవాలు, చిల్లికూర, వెన్న, సమభాగములుగ ఖల్వంబున వైచి చక్కగ మర్దించి, శరీరమునకు లేపనము చేసికొనిన జీడిగింజలచే జనించినవాపు నివృత్తియగును.

దారు సర్షప ముస్తాని నవనీతేన లేపయేత్,
భల్లాతక వికారోయం సద్యోగచ్ఛతి సత్వరమ్. 9

తా. దేవదారు, ఆవాలు, తుంగముస్తెలు సమముగ చూర్ణముచేసి వెన్నకలిపి శరీరమునకు లేపనముచేసికొనిన తోడనే జీడిగింజలచే జనించిన వాపు నివృత్తియగును.

నవనీత తిలా దుగ్ధం పునః ఖండయుతం తథా,
ఏత ద్వయ ప్రలేపేన హంతి భల్లాతక వ్యథామ్. 10

తా. వెన్నయు, నువ్వులునైనను, ఆవుపాలు, కలకండ నైనను, ఏకము చేసి చక్కగనూరి శరీరమునకు లేపనము చేసికొనిన జీడిగింజలచే జనించిన బాధ నివృత్తియగును.

సితయా సహ యామాచ్ఛ మేఘనాదరసస్య చ,
తస్మాద్భల్లం విషం హంతి యథా లింగప్రసేవనాత్. 11

తా. చిల్లీకూర రసములో కలకండ కలిపి త్రాగిన, లింగార్చనచే పాతకంబులు తొలంగుమాడ్కి జీడిగింజలచే జనించిన వికార మొకజాములో పోవును.

30. ఖదిరవికారశాన్తి.

ఖదిరోద్భవం గోపయసా సితాయుక్తం తథైవచ,
యస్సేవయేంద్యామమేకం భల్లంవికృతిశాన్తికృత్. 12

తా. ఆవుపాలలో కలకండకలిపి త్రాగినచో చంద్ర, జీడిగింజ సేవనచే జనించిన వికారము నొకజాములో నివృత్తియగును.

31. తుమ్మెదలకాటుచే జనించు వికారమునకుశాన్తి.

గోదధీశుంఠిసంయుక్తం పానం భృంగీవికారనుత్,
శిఫ స్నపంశజం తద్వజ్జలేపిష్ట్వా పిబేన్నరః. 13

తా. సొంటిని నూరి, ఆవుపెరుగులో కలిపి త్రాగినను, సోపు, పసుపు, ఉదకముచే నూరి త్రాగినను తుమ్మెదలకాటుచే జనించినవికారము నశించును.

32. గురిగింజల వికారశాన్తి.

మేఘనాదరసోగ్రాహ్యం శర్కరాయుక్త పానతః,
ఉచ్చటాయా వికారస్య శాంతిస్స్యాద్దుగ్ధసేవనాత్. 14

తా. చిల్లీకూరరసములో శర్కర కలిపి త్రాగినను, ఆవుపాలుత్రాగినను గురిగింజలవికారము శమించును.

మధు ఖర్జూర మృద్వీకా వృక్షామ్లామ్లాచ దాడిమా,
పరూషైరామలకైశ్చైవ యుక్తా స్సుదోష్యవికారనుత్. 15

తా. తేనె, ఖర్జూరము, ద్రాక్షపండ్లు, పుల్లప్రబ్బలి, చింతపండు, దాడిమపండు, వేరీతపండ్లు, ఉసిరికకాయలరసము సమముగ గలిపి పానముచేసిన గురిగింజభక్షణచే జనించిన వికారము శమించును.

33. పోకలుమొదలగువాని వికారశాన్తి.

పూగీఫలం జడే శీత వస్త్రవాతో హితం భవేత్,
శర్కరాభక్షణే దేయా మధునా శర్కరాన్వితమ్. 16

తా. వక్కలను భక్షించుటచే సొక్కు గలిగెనేని, శీతోదకములో తడిపిన వస్త్రముయొక్క గాలిని సేవించవలయును. మఱియు శర్కరనేని లేక, తేనెలో కలిపిన శర్కరనేని, సేవించవలయును.

34. కోద్రవధాన్య వికారశాన్తి.

కోద్రవాణాం భవేన్మూర్ఛా దేయం క్షీరం సుశీతలమ్,
సగుడః కూశ్మాండకరసో హంతి మద్యసకోద్రవమ్. 17

తా. ఆరికె అన్నమును భుజించినందుచే మూర్ఛకలిగెనేని, అపుడు పితికిన ఆవుపాలనుగాని, బెల్లములో బూడిదె గుమ్మడుకాయరసమును గలిపిగాని, పానము చేసిన వికారము శమించును.

35. గన్నేరువిష వికారశాన్తి.

సితాయుక్తం సదా దేయం దధినా మాహిషం పయః,
తథాచార్కత్వచా పీతం కరవీర విషాపహమ్. 18

తా. కలకండను చూర్ణముజేసి పెరుగు కలిపి పానముచేసినను, బఱ్ఱె పాలలో జిల్లెడువేరుపట్ట కలిపి సేవించినను, గన్నేరువేళ్ళ భక్షణచే జనించిన వికారము శమించును.

36. వజ్రమందారవిషశాన్తి.

శీతవారి సితాయుక్తం పానం వజ్రీవిషాపహమ్,
వస్త్రవాయుస్తథాకార్య శ్శీతచ్ఛాయాంచ సేవయేత్. 19

తా. శీతోదకములో ఖండశర్కరచూర్ణమును కలిపి పానముచేసినను, వస్త్రమూలకముగవచ్చెడి గాలిని సేవించినను, చల్లనినీడయందుండినను, బొంతజెముడుపాలు, జెముడుపాలు; జిల్లెడుపాలు, సేవించుటచే జనించిన వికారము హరించును.

చించాపత్త్రం జలేపిష్ట్వా మర్దయే చ్ఛాంతికృత్సవా,
హిమాద్రిజలపానేన స్నుహీచార్కవికారనుత్. 20

తా. చింతాకును ఉదకముతో నూరి శరీరమునకు మర్దనచేసికొనినను, హిమపత్పర్వతిమందలి జలమును పానము చేసినను, జెముడుపాలు, జిల్లెడుపాలు వీనిసేవనచే జనించిన వికారము శమించును.

37. నేపాళవికారశాన్తి.

ధాన్యాకంసితయా యుక్తం దధినాసహ యః పిబేత్,
దంతిబీజవికారస్య నివృత్తి స్తస్య జాయతే. 21

తా. దనియాలు, కలకండ, చక్కెరగానూరి పెరుగులోకలిపి త్రాగిన యెడల శుద్ధిచేయని నేపాళసేవనముచే జనించిన వికారము హరించును.

38. విషముష్టి వికారశాన్తి.

ఘృతం మధు సితాయుక్తం సదా పిబతి యో నరః,
విషకోచ వికారస్య శాన్తి స్తస్య ప్రజాయతే. 22

తా. నెయ్యి, కొంచెముగ తేనె,కలకండ, నేకముచేసి ప్రతిదినము సేవించుచుండిన విషముష్టిపండ్ల భక్షణముచే జనించిన వికారము హరించును. (అనగా కలకండ చూర్ణములో నేయి, తేనెగలపి సేవింపవలయుననుట.)

39. దుష్టవాతజాదిరోగనివృత్తి.

దుష్టవాతో రవే స్తాపై ర్లూకరోగః ప్రజాయతే,
చించామ్లక సితాక్షౌద్రా ర్దాపయేత్తు పృథగ్జలే. 23

తా. వాయువు సూర్యతాపము వలన లూకరోగము జనించును. అది శమించుటకై చింతపండునైన, సెల్లికాయలరసమునైన, కలకండనైన, తేనె

...సెన, ఉదకములో కలిపి పానము సేయవలయును.

40. శీతలదాహశాన్తి.

మధూదకయుతం పీతం శీతలం దాహనాశనమ్,
నీలికాంచ ఘృతే పిష్ట్వా దేహ లేపేచ శాన్తికృత్. 24

ఇత్యనుపానమఞ్జర్యాం స్థావరవిషశాన్తిప్రకరణనామ
తృతీయ స్సముద్దేశః.

తా. తేనెను శుద్ధోదకములో కలిపి త్రాగినను నీలియాకును నేతితో నూరి శరీరమునకులేపనముచేసికొనినను, శీతలయుక్తమగు దాహము శమించును.

స్థావరవిషశాన్తిప్రకరణము ముగిసెను.

———

జఙ్గమ విషశాన్తి ప్రకరణము.

41. జఙ్గమ విషశాన్తి.

వంధ్యా కర్కోటికా మూలం ఛాగమూత్రేణ భావితమ్,
నస్యం కాంజిరసం పిష్టం విషోపహత చేతసామ్. 1

తా. గొడ్డుబీరవేళ్ళను మేకమూత్రములోనూరి పుల్లనికలిని కలిపి నస్యముచేసిన జంగమవిషవికారము హరించును.

లజ్జా మూలం కరేబధ్వా విలిప్య సకలం వపుః,
రమతే ఫణిభిస్సార్థం వాతికా ద్గరుడోయథా. 2

తా. లజ్జామూలమును (అత్తపత్తివేరు) ధూపమువేసి బలియొసంగి దానిదెచ్చి రెండు ఖండములుగఁజేసి యందొకదాని సందిటకట్టి మఱియొక్కదానిని గంధముతీసి శరీరమునకు లేపనము చేసికొనిన సర్పాదుల విషంబు లన్నియు హరించును.

42. దంష్ట్రవిషశాన్తి.

త్రిఫలా చందనం కుష్ఠ మూర్ధ్వికం ఘృతసంయుతమ్,

పానలేప సమాయోగో దంష్ట్రిస్య విషనాశకః. 3

తా. త్రిఫలములు, శ్రీగంధము, కోష్టు, అల్లము చూర్ణము చేసి నేతి లోఁ కలిపి పానముచేసినను, శరీరమునకు లేపనముచేసినను, కందురీగ, తేనెటీగ, మొదలగువాని కాటుచే జనించిన వికారము హరించును.

43. సర్పాదివిషశాన్తి.

గోజిహ్వా ఫలినీ శక్ర వారుణీ వాత్రిపర్ణికా,
ఏకైకాపానమాత్రేణ సర్పాదిగరలం హరేత్. 4

తా. ఎద్దునాలుకచెట్టు, తరికొట్టు, అగసి, ఎక్కుడుతీగె, వీనిలో దేని రసము నేని పానముచేసిన సర్పములు మొదలగువాని విషములు హరించును.

సరామఠా వచా ఘృష్టా కరబాహుప్రలేపనాత్,
ఘుటసర్ప స్తదాగ్రాహ్యో నదంచతికదాచన. 5

తా. ఇంగువ, వస, ఉదకములోఁ జక్కగనూరి హస్తబాహువులకు చక్కగ లేపనముచేసిన ఘుటసర్పముకాటుచే జనించిన విషదోషము హరించుటయెగాక, మరల నెప్పుడును సర్పదష్టము గలుగదు.

యథా ఖలస్య వైషమ్యా త్పీడితో యాతి సజ్జనః,
తథా వచాయా ధూపేన గృహం ముక్త్వావ్రజేద్గృహీ. 6

తా. గృహమున సర్పమును గాంచుటచే భయముజెందెడి సజ్జనులు ఒకసేరు వసను ధూపమువేసిన వాస్తుసర్పము మొదలగునవి శీఘ్రిముగ పలాయనంబు లగును.

తుత్థంచోగ్రా కామఫలం గోదుగ్ధేనచ పాయయేత్,
తస్మాత్సర్పవిషం యాతి తథోషణఘృతేనచ. 7

తా. మైలుతుత్తము, వస మంగకాయలు తగుమాత్రముగ గ్రహించి యుదకముతోనూరి ఆవుపాలలో కలిపి పానముచేసిన వమనంబై సర్పవిషము హరించును. మఱియు మిరియాలను చూర్ణముచేసి కలిపి యుష్ణముచేసి భక్షించిన సర్పవిషము హరించును.

44. శ్వానవిషశాన్తి.

శ్వానస్యాపి విషం హంతి లేపం కుక్కుటవిష్ఠయా,
గుడైస్తైలార్కదుగ్ధైశ్చ లేపశ్శ్వానవిషం హరేత్. 8

తా. కుక్కకఱచిన స్థలంబున కోడిమలము నైనను, బెల్లము, తైలము, జిల్లేడుపాలు, కలిపినదైనను, లేపనము చేయుచుండిన కుక్కకాటు విషముపోవును.

ఉన్మత్తశ్వానదంష్ట్రిణాం కుమారీదళ సైంధవమ్,
సుఖోష్ణాపః పిబేత్పీడా త్రిదినాంతే సుఖావహః. 9

తా. నెయ్యి, కలబందరసము నేకముచేసి కొంచెము వెచ్చచేసి సాంగతలమున కొంచెము సైంధవలవణము కలిపి మూడుదినంబులు ప్రాతస్సాయంకాలంబులయందు త్రాగిన వెఱ్ఱికుక్క కాటు విషము హరించును.

తైలం తిలానాం పలలం గుడంచ క్షీరం తథార్క స్సమ
మేవ పీతమ్, ఆలర్కముగ్రం విషమాశు హంతి సద్యో
భవం వాయురివాభ్రబృందమ్. 10

తా. వెఱ్ఱికుక్కకాటుచే క్షీణించుచుండెడి నరుడు నూనె, నువ్వులచూర్ణము, బెల్లము, జిల్లేడుపాలు నేకముచేసి త్రాగిన విషము హరించును. మఱియు, జిల్లేడుపాలు, జముడుపాలు, తెల్లగడ్డలు, వసనాభి మొదలగువాని సేవనచే దోషము సేవించినందువలన కృశించుచుండెడినరుడు పైని జెప్పిన ద్రవ్యములను శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన నది హరించును.

యత్ర్యాశు కర్కమూలంచ మరిచం కర్షభక్షణాత్.
తద్వ్రణం తత్క్షణాదేవ దహేల్లోహశలాకయా. 11

తా. గుమ్మడువేళ్లు ౨ తులములు, మిరియాలు ౨ తులములు, ఉదకముతో నూరి ముద్దచేసి ప్రతిదినంబును భక్షించుచుండిన వెఱ్ఱికుక్కకాటుచేఁ గలిగిన వ్రణము శీఘ్రముగ మానును. మఱియు, కఱచినస్థలంబున తత్క్షణంబుననే యినుపశలాకతో రక్షలు వేయవలయును.

45. దుష్టజంతువికారశాన్తి.

పిష్టం క్రౌంచం జలేఘృష్ట్వా నిత్యం పిబతి యో నరః,

తస్యోధరే దుష్టజంతో ర్విషంనశ్యతి తత్క్షణాత్. 12

క్రౌంచపక్షిమలమును జలముచే నూరి ప్రతిదినము పానము సేయుచుండెడి నరుని దుష్టజంతువులు కఱచినను వానివిషము శీఘ్రముగ నశించును.

46. వృశ్చికవిషశాన్తి.

హింగుశ్చార్కపయోఘృష్టో దేయోపరిచదాపయేత్,
వృశ్చికస్య విషంహంతి రజనీం ద్యుపతి ర్యథా. 13

తా. మంచియింగువ, జిల్లేడుపాలు, సమముగనూరి వృశ్చిక దష్టమైన స్థలంబున పదేపదే లేపనము చేయుచుండి సూర్యుఁడు ఉదయించుటచే అంధకారము తొలంగుభంగి వృశ్చికవిషము హరించును.

బాణపుంఖరసో పీతో మేఘనాదరస స్తథా,
శర్కరా సహితం పానం విషం వృశ్చికజం హరేత్. 14

తా. వెంపలిరసము, చిత్రికూరరసము, కలకండ, ఏకముచేసి పానము చేసిన వృశ్చికవిషము హరించును.

47. గృహగోధికావిషశాన్తి.

కటుత్రయం సింధు కరంజ బీజం ద్వయం నిశాయాః కపికచ్ఛు బీజమ్, నిహంతి పానేన విలేపనేన విషం సమస్తం గృహగోధికాయాః. 15

తా. సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు, సైంధవలవణము, కానుగవిత్తులు, పసపు, మ్రానిపసపు, దురదగొండివిత్తులు ఉదకముతోనూరి త్రాగినను, లేక లేపనము చేసికొనినను, బల్లి మొదలగువాని విషదోషములు హరించును.

48. సరటవిషశాన్తి.

అర్కమూలం వచాచూర్ణం పీతం శీతేనవారిణా,
సరటస్యవిషం సత్య శ్శాంతంభవతి నిశ్చితమ్. 16

తా. జిల్లేడువేరు, వస, చూర్ణముచేసి శీతోదకములో పానముచేసిన తొండకఱచినందుచే జనించిన విషదోషము హరించును.

49 మూషకవిషశాన్తి.

సితాయాః పలమానంతు బాణపుంఖరసః ఫలమ్,
యః పిబేత్ప్రాతరుత్థాయ మూషకస్యవిషాపహమ్. 17

తా. రెండుతులముల కలకండలో రెండుతులముల వెంపలిరసముకలిపి ప్రాతఃకాలంబున మేల్కొనినతోడనే త్రాగిన ఎలుకకాటు విషముహరించును.

50. శ్వేతమూషక కృతగ్రంధివిషశాన్తి.

ఊర్ధ్వాత్తు పతితం మూషం శ్వేతవర్ణం సుదారుణమ్,
పాతస్థానే భవేద్గ్రంథి స్సగ్రంథిర్మృత్యుదాయికా. 18
శస్త్రేణ గ్రంథిం విస్ఫోట్య ఖరస్య శకృతం క్షిపేత్,
తేన దుష్టస్య గ్రథితో వికృతే శ్శాంతికృ ద్భవేత్. 19

తా. అతిదుష్టమగు శ్వేతమూషకము పైనుండి శరీరముమీఁద పడెనేని యచట గ్రంథులు జనించి మరణంబుగలుగును. కావున గ్రంథులు జనించిన తోడనే వానిని శస్త్రముచేఁ గొంచెముగ గీచి అందు గాడిదపెంటికలను లేపనము చేసిన యాగ్రంథులు శమించును.

51. సింహబాలవిషశాన్తి.

మధోశ్చపలమానంతు దినం వింశతి యఃపిబేత్,
తస్యసింహస్య బాలస్య విషం నస్యాత్కదాచన. 20

తా. పూటకు పలప్రమాణము చొప్పున ఇరువదిదినములు తేనెనుపానముజేసిన వ్యాఘ్రరోమజంతువిషము నివృత్తి యగును.

52. భ్రమరమక్షికవిషశాన్తి.

మహిషీ నవనీతంచ టంకణై స్సహా మర్ధయేత్,
మాక్షికభ్రామరస్యాంతం నాగఫేనేన తత్సమమ్. 21

తా. బర్రివెన్న, వెలిగారము, సమముగ నేకముచేసి మర్దించి శరీరమునకు లేపనము జేసికొనిన తుమ్మెదలు, అడవియీఁగెలు మొదలగు దుష్టజం

తువుల కాటుచే జనించిన వికారము హరించును. ఈయోగముచే నల్లమందు భుజించుటవలన జనించిన వికారములును కూడ హరించును.

53. కర్ణప్రవేశమైన జోరీగలు మొదలగువానికిశాన్తి.

కర్ణప్రవేశే ఖర్జూర తత్కర్ణే మూత్రకం క్షిపేత్,
తథాచ తిలతైలంచ ధంకేవత్సస్య శ్లథకమ్. 22

తా. గోమూత్రము, మంచినూనె, సేకముజేసి, కొంచెము వెచ్చచేసి యైనను, ఆవుదూడపేడతో రసముతీసియైనను, చెవిలో పోయుచుండిన చెవిలోఁజొచ్చిన జోరీగలు మొదలైనవానిచే జనించు వికారములు హరించును.

జిహ్వయా స్తాలుకాయోగా దమృతంస్రావయేత్తు యత్,
విలిప్తం తేన ధంకస్య నిర్విషం క్షణమాత్రతః 23

తా. అడవియీగలు కరచినస్థలంబునఁ గలిగినదద్దులకు మనుజులయొక్కజొల్లును (ఉమ్మిని) లేపనముజేసిన నవి తోడనే నదృశ్యంబులగును.

54. మూషకాద్యల్పజంతువిషశాన్తి.

భల్లాతర్వర్క ఫలం ముస్తా కపికచ్ఛుఫలం తథా,
రాలసిక్థార్థప తేషాం చూర్ణ ధూపప్రభావతః. 24
మూషకా మశకా మక్షీ మత్కుణా విషకీటకాః,
పలాయంతే గృహం ముక్త్వా యథాయుద్ధేతి కాతరాః. 25

తా. జీడిగింజలు, జిల్లేడుకాయలు, తుంగముస్తెలు, తీటకోవెలకాయలు, యక్షధూపము, తెల్లఆవాలు, చూర్ణముచేసి గృహములో ధూపమువేసిన యుద్ధమున పిరికితనముగలవారు పారిపోవుభంగి ఎలుకలు, దోమలు, ఈఁగలు, నల్లులు, విషజంతువులు పలాయనంబులగును.

అర్కమూలంచ వార్తాకం భావితం సాహ్యగ్నినా సహ,
కటుతైలాక్తదీపస్థాః నిశాయాం మత్కుణాపహాః. 26

తా. జిల్లేడువేరుపట్టను, వంగవేరును, ఎఱ్ఱచిత్రమూలపురసములో భా

నచేసి యం దావనూనెకలిపి దానిలో వత్తినితడిపి రాత్రులయందు దీపము వెలిగించిన నల్లులు నశించును.

55. యూకాదిదంశన విషశాన్తి.

శ్రీమూలం గోజలేఘృష్ట్వా దేహాలేపంచకారయేత్,
యూకాచ లీక్షకా సా వా నాశయంత్యపి తత్ర్ క్షణాత్. 27

తా. మారేడువేరును గోమూత్రముతో గంధముతీసి దేహమునకు లేపనము జేసికొనిన పేలు, ఈరు, చీరపేలు మొదలగు సమస్తస్వేదజములు తోడనే నశించును.

శిలాగంధక గోమూత్ర విడంగం కటుతైలతః,
ఏషాం లేపే భవేచ్ఛాంతి స్నానాయూకాచ లీక్షకా. 28

తా. శిలాజిత్తు, గంధకము, వాయువిళంగములు చూర్ణముచేసి అందు గోమూత్రము, ఆవనూనెకలిపి శరీరమునకు లేపనముజేసికొనిన పేలు, ఈరులు, చీరపేలు మొదలగునవి యన్నియు నశించును.

56. భ్రమరకృతజలోదరరోగశాన్తి.

షట్పాదే చోదరేప్రాప్తే జలోదరః ప్రజాయతే,
తస్య శుక్తిప్పలీ దేయా కృతే శ్శాంతిక్పృత్సదా. 29

తా. కడుపులో తుమ్మెద ప్రవేశించుటచే జలోదరరోగము జనించును. కావున ప్రత్యహము పిప్పళ్ళు సేవింపుచుండినచో తుమ్మెదలవలన గలిగిన వికారము శమించును.

57. సర్వవిషములకు పథ్యాపథ్యములు.

తైలం చామ్లం తథా నిద్రాం వర్జయే ద్విషపీడితః,
తండులం ఘృతదుగ్ధంచ శ్రేష్ఠపథ్యం విషాతురే. 30

తా. నూనె, పులుసు, నిద్ర మొదలగువానిని విషపీడితులు వర్జింపవలయును. బియ్యపుఅన్నము, నెయ్యి, ఆవుపాలు, హితకరంబులు.

ధాతో స్తథోపధాతోశ్చ విషం స్థావరజంగముమ్,

సర్వేషాం వమనం శ్రేష్ఠం విరేకశ్చ తథైవచ. 31

తా. ధాతూపధాతుజనితవిషవికారములకును, స్థావరజంగమాదివిషవికారములకును, వమనవిరేచనముల కీయవలయును.

58. సర్వవిషవికారములకు సామాన్యౌషధము.

క్షీరాజాతాధికారేషు సదా దేయంచ భేషజమ్,
సితా మధుఘృతపయ స్తండులం మాహిషం శకృత్. 32

తా. కలకండ, తేనె, నెయ్యి, పాలు, బఱ్ఱెపేడరసము సందిగ్ధవిషములకు హితకరములుగ నుండును.

పృథక్పృథక్సదా దేయం శ్వానస్య చ విషం వినా,
అలర్కే రూక్ష మన్నంచ జలం పశ్చాత్పలాండునా. 33

ఇత్యనుపానమఞ్జర్యాం జఙ్గమవిషశాన్తి ప్రకరణంనామ
చతుర్థ స్సముద్దేశః.

తా. వెఱ్ఱికుక్క విషమునకు తప్ప, తక్కినవిషములకును పైనిజెప్పిన కలకండ మొదలగువానిని వేర్వేరుగ నియ్యవలయును. వెఱ్ఱికుక్క విషమునకు వేడియన్నము, ఎఱ్ఱ ఉల్లిగడ్డలరసము, ఇవి హితకరములుగ నుండును.

జఙ్గమవిషశాన్తిప్రకరణము ముగిసెను.

సప్తధాతూనాం శోధనమారణ రోగానుపాన ప్రకరణము.

అథాత స్సంప్రవక్ష్యామి ధాతూపధాతుమారణమ్,
రోగాణా మనుపానంచ సంక్షేపా త్కథ్యతేఽధునా. 1

తా. ఇంక ధాతువులయొక్కయు, ఉపధాతువులయొక్కయు, మారణంబులను, రోగానుపాన విశేషంబులను, సంక్షేపముగ రచియించుచున్నాను.

59. పారదోత్పత్తి.

స్కందాత్తారకహింసార్థం కైలాసే ప్రార్థితస్సురైః,
కరుణాత్మా మహాదేవః పార్వతీవల్లభశ్శివః. 2
రతౌ శ్శంభోశ్చ్యుతం రేతో గృహీతం వహ్నినాముఖే,
క్షిప్తం తేన చతుర్థిక్షు మాయాంత త్తత్పృథక్పృథక్. 3
సౌమ్యాదిదిక్త్రయస్యాంతే గౌరీశాపా న్న కార్యకృత్,
పశ్చిమాయాంతు యత్క్షిప్తం సదిశత్సర్వకార్యకృత్. 4
ఏషోత్పత్తి స్సమాఖ్యాతా పారదస్య మనీషిభిః,

తా. తారకాసురవధార్థమై కార్తికేయుని జనింపఁజేయుసలయునని కరుణాత్ముండును, పార్వతీవల్లభుండును నగునీశ్వరుని దేవేంద్రాది సమస్తదేవతలు ప్రార్థించిన నతండు కార్తికేయజననిమిత్తమై పార్వతితో సంయోగము జేయునెడ వీర్యము పతనంబయ్యె దానిని అగ్ని గ్రహించి ధరింపశక్యముగాక భూమియందువిడువఁగా నది నలుదిక్కులయందు వ్యాపించెను. ఉత్తరదిశయందు పడినరసము గౌరీశాపముచే నిష్ఫలంబగుటంజేసి యది యేకార్యమందు నుపయోగింపదనియు, పశ్చిమ దిశయందు పడినరసము సమస్తకార్యములకు నుపయోగించుననియు, ఆయుర్వేదవేత్తలు సూచించెదరు.

60. పాదరసవర్ణభేదములు.

శ్వేతవర్ణో ద్విజస్ప్రోక్తో రక్తః క్షత్రియసంజ్ఞకః. 5
పీతవర్ణోథ వైశ్యః కృష్ణస్స్యా చ్ఛూద్రజాతయః,

తా. తెలుపువర్ణముగలరసము బ్రహ్మజాతియనియు, ఎఱుపువర్ణముగలరసము క్షత్రియజాతియనియు, పచ్చనివర్ణముగలరసము వైశ్యజాతియనియు, నలుపువర్ణముగలరసము శూద్రజాతియనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

నాగో వంగో మలో వహ్ని శ్చాంచల్యంచ విషం గిరిః. 6
అసహ్యాగ్ని ర్మహాదోషా స్స్వభావా త్పారదే స్థితాః,

తా. పాదరసమున స్వాభావికముగ నాగ, వంగ, గిరి, అసహాగ్ని, మొ

దలగు మహాదోషంబులుగలవు. వానిని నివారించుటకై అష్టాదశసంస్కారము లను జేయవలయును.

61. పాదరసగుణము.

సూతష్షడ్రసయుక్త్రిదోషశమన స్సర్వామయధ్వంసకృత్
కాంతా కామవివర్ధ నోతి బలకృత్సర్వార్ధి సుధాయా శ్శివః,
చక్షుష్యస్స్మృతిరూపదోమరణహృద్వార్ధకశ్యజిద్వృద్ధికృత్
జాడ్యఘ్నం క్రిమికుష్ఠహారకనకకృత్సంయోగవాహీరసః. 1
శుష్కేంధనమహారాశిం యద్వద్దహతి పావకః,
తద్వద్ధాతుగతాన్ సూతోరోగాన్దోషత్రయోద్భవాన్.

తా. పాదరసము షడ్రసములతోఁ గూడినదై త్రిదోషశమనకారిగను, ఆమసంబంధ దోషముల హరింపంజేయునదిగను, కామమును వృద్ధిచేయునదిగను, కడుబలకారిగను, అమృతతుల్యముగను, శివస్వరూపిగను, చక్షురింద్రియమునకు ప్రకాశము గలుగంజేయునదిగను, స్మృతి, రూపము,వీనినిగలుగంజేయునదిగను, మృత్యువును, ముదిమిని, వీనిని జయించునదిగను, శరీరవృద్ధి గలుగంజేయునదిగను, జాడ్యము, క్రిమి, కుష్ఠువు వీనిని హరింపంజేయునదిగను కాంతిని గలుగం జేయునదిగను, అనుపానములచే సమస్తరోగములను నశింపజేయునదిగను నుండుటయేగాక, అగ్ని యెండినకట్టెల సమూహమును దహించుమాడ్కి ధాతుగతత్రిదోషంబులను దహించును.

62. హింగులోత్థరసము.

జంబీర నింబనీరేణ మర్దితం హింగుళం దినమ్.
ఊర్ధ్వపాతనయంత్రేణ గ్రాహ్యస్సాస్యన్నిర్మలోరసః,
కంచుకై ర్నాగవంగాద్యై ర్విర్ముక్తో రసకర్మణి. 1

తా. ఎనిమిదితులముల యింగిలీకమున్నునిమ్మపండ్లరసము,పారిజాతము ఆకురసము బాడిసెఆకు రసములతో ఖల్వమున నాలుగుజాములు మర్దించి యెండనెండించి పిదప దాని నొకగట్టికుండలోనునిచి పైన మఱియొకకుండ బోర్లించి చీలమన్నుచేసిన ఇదే ఊర్ధ్వపాతన యంత్రమనఁబడును. గా

...చే రెండుజాములు వండుటయేగాక పైకుండమీఁద తడిపినవస్త్రమును చు... దానిపై కొంచెము కొంచెముగ శీతోదకమును పదేపదే ప్రోక్షించుచుండ...లయును. ఇట్లుచేసిన నారసము పైకుండకెగసి ధూమాకారముగవ్యాపించి...యుండును. పిదప నాయూర్ధ్వపాతనయంత్రమును సాంగశీతలమునగ్రహిం... చీలమున్నను బహుజాగ్రత్తగదీసి పైకుండలో ధూమాకారముగావ్యాపిం... యుండురసమును కరాకట్ట (వరాహకూర్చ్చతో) గీచుచుండిన నందు రసము...వించును. పిదప ఆరసమును నాలుగుమార్లేని, అయిదుమార్లేని వస్త్రముతో ...డియుకట్టిన నది నాగవంగాదిసప్తకంచుకదోషరహితంబగును. ఇట్టిరసమును ...రౌషధములయందు నుపయోగింపందగును.

63. రసశుద్ధిక్రమము.

జంబీరోత్థద్రవేణైవ పారిభద్రద్రవేణవా,
యామం సమ్మర్ద్యయత్నేన రసోగ్రాహ్యస్సునిర్మలః. 11

తా. పైరసమును ఖల్వమునవైచి యొకజాముదనుక నిమ్మపండ్లరసముచేత ...నేని, పారిజాతపత్రరసముచేతనేని, మర్దించి యెండవెండించిన శుద్ధియగును.

వాక్యమ్ ఊర్ధ్వపాతనాదివిశిష్టపారదే నపుంసకత్వముస్తి
తదుక్తం శోధనసంస్కారే తస్మాత్,
బలప్రకర్షాయచడోలికాయాం
స్వేదోఽయ్యరసస్సైంధవచూర్ణగర్భే. 12

తా. ఊర్ధ్వపాతరసములకన్నిటికిని నపుంసకదోషము గలదు. అది ...వృత్తించుటకై యొకకుండలో సగము నీళ్ళుబోసి అందొకసేరు సైంధవ...ణమును నూరి కలిపి దృఢమయిన వస్త్రమును నాలుగుమడతలుగ మడిచి ...యందు నింగిలీకరసము నునిచి దారముతో గట్టిగ మూటగట్టి దానిని పైసైం...ధవలవణముజలములో మునుఁగునటులకట్టి యందలి జల మిగురుదనుక అహో...రాత్రములు గాఢ మస్య మృద్వగ్నులచే డోలాయంత్రమున వండవల...యును. ఇదేప్రకారము రెండవదినమును వండవలయును. ఇట్లుచేసిన రసము ...ర్దోషమగును.

64. సామాన్యషడ్గుణబలిజారణము.

క్షుద్రభాండే రసంకృత్వా వాలుకాయంత్రమధ్యమమ్,
షడ్గుణం గంధకం తత్ర క్షిపేదత్వాల్పకం శనైః 13
తైలరూపో యథా గంధ స్తత్తోవతారయే ద్ద్రుతమ్,
సాంగశీతో దృఢోగంధే స్ఫోటయిత్వా రసం నయేత్. 14
సర్వరోగేషు దాతవ్యో రసోవ్యాధినిసూదనః,

తా. ఒకచిన్నకుండను ఇసుకతోనింపి, దాని మధ్యమున ఇంగిలీకరస ముగల వేఱొకచిన్నకుండ నునిచి పొయిమీఁదఁబెట్టి, మధ్య నునిచినకుం డయందలిరసముపై శుద్ధిజేసిన గంధకచూర్ణమును వేయుచుండవలయును. ఇ టులవేసినగంధకము కరిగినతోడనే మరల గంధకమును వేయవలయును. ఇ ట్లగున రసము ఆఱింతల గంధకమును భక్షించునట్లు చేయుటయె షడ్గుణ గంధక జారణ మనఁబడును. ఈరసము సమస్తరోగములయం దుపయోగించు టకు మిగుల శ్రేష్ఠమైనదని ఆయుర్వేదవేత్తలు వచించెదరు.

65. జారణఫలము.

సర్వపాపక్షయే జాతే ప్రాప్యతే రసజారణాన్. 15
తత్ప్రాప్తౌ ప్రాప్యమేవంస్యా ద్దివ్యజ్ఞానం ముక్తిలక్షణమ్,
యావద్దినానివహ్నిస్థో జారితే ధార్యతేరసః. 16
తావద్వర్షసహస్రాణి శివలోకే మహీయతే,

తా. రసజారణచే సర్వపాపక్షయంబును, భుక్తిముక్తులును, విశే షజ్ఞానంబును కల్గును. రసజారణనిమిత్తము, అగ్ని నెన్నిదినములు స్థాపించెద రో, వారికన్ని సహస్ర వత్సరములు శివలోకప్రాప్తియు గలుగునని పరమేశ్వ రుఁడు వచించెను.

దినమేకం రసేంద్రస్య యోదదాతి హుతాశనమ్. 17
ద్రవంతి సర్వపాపాని కుర్వన్నపి నలిప్యతే,

తా. రసమునం దొకదినము అగ్ని దానముచేసెడి నరుఁడు సర్వపాప విముక్తుఁడగును.

అజారయంతో యది హేమగంధౌ
వాంఛంతి సూతాత్ఫలముగ్రదారమ్,
క్షేత్రావన స్తాదపిసస్యజాతం
కృషీవలా స్తేభిమజశ్చయుందాః. 18

తా. ఏవైద్యుఁడు రసజారణమును చేయకయే దానిచేఁగలిగెడు మంచి ఫలమును మాత్రము కోరునో యట్టివాఁడు భూమియందు వి త్తనము వి త్తకయే ధాన్యఫలమును కోరునట్టి కర్షకుని (కాపువాని) చందంబున మందబుద్ధి గలవాఁడని యెఱుంగవలయును.

66. షడ్గుణగన్ధకజారణఫలము.

తుల్యేతు గన్ధకే జీర్ణే శుద్ధా చ్ఛతగుణో రసః. 19
ద్విగుణే గన్ధకే జీర్ణే సర్వథా సర్వకుష్ఠహా,
త్రిగుణే గంధకే జీర్ణే సర్వజాడ్య వినాశనః. 20
చతుర్గుణేతు సంజీర్ణే వలీపలితనాశనః,
గంధే పంచగుణే జీర్ణే క్షయక్షయకరో రసః. 21
షడ్గుణే గన్ధకే జీర్ణే సర్వరోగహరోభవేత్,
అనశ్య మిత్యు వాచేదం దేవీ శ్రీభైరవేస్వయమ్. 22

తా. రసమునకు సమముగ శుద్ధిజేసిన గంధకమును జీర్ణింపఁజేసిన నది శుద్ధరసముకంటె శతగుణంబు లధికముగనుండును. రసమునకు రెండింతలు జీర్ణింపఁజేసిన సర్వకుష్ఠవులను, మూడింతలు జీర్ణింపఁజేసిన సర్వరోగములను, నాలుగింతలు చేసిన వలీపలితంబులను, అయిదింతలు జీర్ణింపఁజేసిన క్షయరోగంబులను, ఆఱింతలుజీర్ణింపఁజేసిన సర్వరోగములను హరింపంజేయునని శివుఁడు పార్వతీదేవి కుపదేశించెను.ఆ మేరస ప్రభావంబునందును భైరవునికుపదేశించెను.

67. గంధకజాతిభేదములు.

చతుర్ధాగంధకః ప్రోక్తో రక్తః పీత స్సితోఽసితః,
ఉత్తమోఽరుణవర్ణ స్స్యాద్దాడిమీకుసుమ చ్ఛవిః. 23
మధ్యమః పీతవర్ణ స్స్యా చ్ఛుక్లవర్ణోఽధమస్స్మృతః,
రక్తో హేమక్రియాసూక్తః పీతశ్చైవ రసాయనే. 24
వ్రణాది లేపనే శ్వేతః కృష్ణపీత స్సుదుర్లభః,

తా. గంధకము - రక్త, పీత, శ్వేత, కృష్ణవర్ణములని నాలుగువిధములు. అందు దాడిమపుష్పమువంటి రక్తవర్ణంబు గలది ఉత్తమము. ఇది స్వర్ణాది ధాతుమారణంబుల కుపయుక్తముగ నుండును. పీతవర్ణముగలది మధ్యమము. దీని నమ్రసార గంధకమందురు. ఇది ఔషధములయం దుపయోగింప దగును. శ్వేతవర్ణముగలది అధమము. ఇది వ్రణాదిలేపనమునకు ప్రశస్తముగ నుండును. ఈచతుర్విధగంధకములలో కృష్ణపీతవర్ణములు దొరకుట దుర్లభము.

శుకపుచ్ఛసమః ప్రాయో నవనీతసమప్రభః. 25
మసృణః కఠినస్స్నిగ్ధో గంధక శ్శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే,

తా. చిలుకపుచ్ఛమువంటివర్ణంబును, వెన్నవలె మృదువుగను, చిక్కని పాకముగలదియై, కఠినముగను, నునుపుగను, నుండెడి గంధకము శ్రేష్ఠంబని ఆయుర్వేద వేత్తలు వచించెదరు.

68. గంధకశుద్ధి.

లోహపాత్రే వినిక్షిప్య ఘృత మగ్నౌ ప్రతాపయేత్. 26
తప్తేతప్తే తత్సమానం ప్రక్షిపే ద్గంధకం రజః,
విద్రుతం గంధకం జ్ఞాత్వా దుగ్ధమధ్యే నిధాపయేత్. 27
ఏవం గంధకశుద్ధిస్స్యా త్సర్వకార్యేషు యోజయేత్,

తా. లోహపాత్రములో కొంత గంధకచూర్ణమును, నేతిని వైచి నిప్పు
మీఁదనుంచి కరిగించి, పిదప శేషించిన గంధకచూర్ణమును అందు వైచి యది

ద్రవించినతోడనే దానిని ఆవుపాలలోఁబోసిన శుద్ధియగును. ఇట్టి గంధక మును సర్వౌషధములయందు నుపయోగింపందగును.

69. ధాతు సంఖ్య.

కనక తారక తామ్రక తీక్ష్ణక త్రపుభుజంగకమారక మేవచ,
ఇతివదంత్యపిధాతుగణంబుధాస్సకలశాస్త్రము తేష్యతివిస్తరాత్

తా. సువర్ణము, వెండి, తామ్రము, లోహము, ఇనుము, సీసము, వంగము అనునవి ధాతుగణంబులని ఆయుర్వేదవేత్తలు శాస్త్రములయందు వక్కాణించెదరు.

70. సువర్ణసంఖ్య.

ప్రాకృతంసహజవహ్ని సంభవం
హ్యాకరోద్భవర సేంద్ర వేధజమ్,
హేమ పంచవిధమాహు రాదరా
ద్బాలబోధన విధాన కారణాత్. 29

తా. "ప్రాకృతము," "సహజము," "అగ్నిసంభవము," "ఆకరోద్భవము," "రసేంద్రవేధము," అని సువర్ణము నైదువిధములుగ బాలబోధార్థమై చెప్పఁబడియెను.

71. సువర్ణ పరీక్ష.

యద్ధేమతప్తం శుచి వహ్ని యోగా
చ్ఛీతంసురక్తం యదివాకరస్థం,
గ్రాహ్యంచ శుభ్రత్వ మధోభ జేద్య
త్త్యాజ్యంసువర్ణం భిషజాంపరైస్తత్. 30

తా. అగ్నిలో కాచిన నే సువర్ణము శీతలముగను, ఎఱుపువర్ణము గలదిగను ఉండునో యది "ఆకరోద్భవ" మని యెఱుంగవలయును. దీని నౌషధములయందు గ్రహింపందగును. అగ్నిలో కాచిన శుభ్రవర్ణముగలదిగ నుండు సువర్ణము నౌషధములయందు వర్జింపవలయును.

72. సువర్ణ శుద్ధి.

త్రైలే తక్రే కాంజికే ధేనుమూత్రే
కౌలత్థానాం సంతపాయేర్కదుగ్ధే,
హేమంశుద్ధి ర్జాయతే కాంచనారే
తప్తంతప్తం దాహయేత్సప్తవారాన్. 31

తా. సువర్ణపురేకులను అగ్నిలోతప్తముచేసి తైలము, మజ్జిగ, పు
కడుగు, గోమూత్రము, ఉలవకట్టు, జిల్లేడుపాలు, కాంచనారరసములలో
ప్రతిదానియందును ఏడేడు మార్లు ముంచిన నది శుద్ధియగును.

73. సువర్ణ మారణము.

తపనీయరసో భుజంగమస్య రసకేవై విమ రేపిషోడశాంశే,
సహచామ్లజలేనచూర్ణ మేతత్పరిదృష్టావ్శుభగోలకోవిధేయః
సుశరావపు టేపిగోంతుల్యశుభగన్ధః పరిగోల మోచనీయః, అధ
రోత్తమాశుసంపుటాస్యంపరిరుద్ధ్వా పరిపాచయేత్సునఃహాన్. 3
దృషత్రింశవనోపలాన్సుశుష్కాఃపరిదేయాన్సతతంపు టేపుటేచ,
అపిసప్తపుటైన్సు శుద్ధిమేవంపరిసంజాయతఏవ హేమభస్మ. 3

తా. సువర్ణమును రాపాడి చేసి మంచిఖల్వమున వైచి, దానికి పద
శాంశము తమలపాకురసము, చింతపులుసు, కొంచెముగ నెల్లికాయల పులుసు
వైచి, నూరి ఉంటచేసి దానికి సమముగ శుద్ధిచేసిన గంధకమును గ్రహిం
చి చూర్ణముచేసి యొక మూసలో సగము గంధకమును వైచి, దానిపై యా
ఉంటనునిచి దానిపై శేషించిన గంధకము వైచి, పిదప దానిమూతిని చిల్ల
పెంకుచేమూసి చీలమన్నుచేసి యెండించి, పిదప దీని నొక శరావముననునిచి
పచనము చేయవలయును. పిదప దాని నందుండితీసి మరల పైప్రకారముచేసి
ముప్పదియేడుపిడకలతో పుటంబిడవలయును. ఇట్లు ఏడు పుటంబులిడిన సువ
ర్ణము నిర్దోషముగ భస్మంబగును.

74. సువర్ణభస్మగుణము.

మృతం హాటకం దివ్యకాంతిం తనోతి క్షత శ్వాస కాస
క్షయం పిత్తవాతౌ, ప్రమేహగ్రహణ్యాతిసారంచ కుష్ఠం
జ్వరం హంతి చాఖండికందర్పదంచ. 35

తా. శుద్ధస్వర్ణభస్మముచే, గాయము, కాసము, శ్వాసము, క్షయము, వాతము, పిత్తము, ప్రమేహము, సంగ్రహణి, అతిసారము, కుష్ఠువు, జ్వరములు, శించుటయే కాక, దివ్యమైనకాంతియు మిగుల కామవృద్ధియుగలుగును.

స్వర్ణాం తిక్తం కషాయం మధురమతిపయః స్థాపనం కాం
తిదంచ, వృష్యం హృద్యంచ బల్యం రుచికర మఖిలంవా
గ్విశుద్ధిప్రదంచ. ఆయుర్దంవై పలీనాం హరణ మచిరతోనా
శనం దుర్విషాణామ్, రోగేశోన్మాదమాంద్యజ్వర పరిహార
ణం సర్వరోగాభినాశమ్. 37

తా. సువర్ణభస్మము చేదు, వగరు, మధురము గలదిగను, ముదిమిని రింపంజేయునదిగను, కాంతి, వీర్యవృద్ధి, మనస్సంతోషము, బలము, రుచి, చి బుద్ధి, వాక్పటుత్వము, ఆయుర్వృద్ధి గలుగ జేయునదిగను, ముదిమి, ష్టవిషము, ఉన్మాదము, జ్వరము మొదలగు సమస్తరోగములను శీఘ్రముగ రింపంజేయునదిగను నుండును.

75. పక్వగుణము.

స్వర్ణం విధత్తేఽఖిలరోగనాశం కరోతి సౌఖ్యం ప్రబలేంద్రి
యత్వమ్, శుక్రస్య వృద్ధిం బల తేజ వృద్ధిం క్రియా సుయు
క్తించ యుతంచ హేమమ్. 38

తా. దోషరహితమగు సువర్ణభస్మము సమస్తరోగ నాశనంబును, ఇం ద్రియములకు దృఢత్వమును, శరీర సౌఖ్యమును, శుక్ర బల తేజోవృద్ధులను మస్త శోధనాది క్రియలను జేయును.

76. అపక్వదోషము.

బలంచ వీర్యం హరతేనరాణాం రోగవ్రజం పోషయతీహ
కాయే, అసౌఖ్య కారశ్చ సదైవ హేమ్నః అపక్వదోష
స్మరణం కరోతి.

తా. దోషముగల సువర్ణభస్మ సేవనచే బల వీర్యముల నాశనంబును, శరీరమున రోగప్రాబల్యంబును, సదా అసౌఖ్యంబును, మరణంబును గలుగును.

77. రౌప్యభేదములు.

త్రివిధంపరికీర్తితంచ రూప్యం ఖనిజం వంగజ వేధజే తథైవ,
అవలోక్యరసోదధీంశ్చగ్రన్థాన్ సకలై ర్వైద్యవిశారదైశ్చ.

తా. రౌప్యము, ఆకరోద్భవ, వంగోద్భవ వేధోద్భవము లని త్రివిధంబులుగ నుండు నని రసోదధి అను గ్రంథముల నవలోకనజేసిన వైద్యోత్తములు వచించెదరు.

78. రౌప్యపరీక్ష.

ఉభే వంగజం వేధజం చైవ గ్రాహ్యం యతో వై సు శుభ్ర
త్వమేకం మృదుత్వమ్, అతో గ్రాహ్యమేవం ఖనిస్థంచ
రూప్యం తతశ్శ్వేతవర్ణం నకోమాల్యయుక్తమ్. 41

తా. వంగజ వేధజము లను నీరెండురౌప్యములు కోమలముగను, శుక్లవర్ణముగను, నుండుటంజేసి యవి గ్రాహ్యంబులుగ నుండుననియు, ఆకరోద్భవము కోమలముగనుండక శ్వేతవర్ణముగ నుండుటంచేసి యది అగ్రాహ్యమనియు, వైద్యవేత్తలు వచించెదరు.

79 రౌప్యదోషము.

తాపో రోధో భ్రాంతి వాంతౌచ రూప్యే దోషాహ్యేతే
శోధనం కీర్తయిష్యే, తైలే తక్రే సంక్షిపే త్కుంభితో
యే తప్తం వారా న్మూత్రవర్గేచ సప్త. 42

తా. రౌప్యమునకు సంతాపము, రోధము, భ్రాంతి, వమనము, అను ...ర్విధదోషంబు లుండుటంజేసి యవి హరించుటకై దానిని అగ్నిలో తప్త ...చేసి మానెలో, మజ్జిగలో, గుమ్మడురసములో, చింత తేనెరసములో, మూత్రములలో, నేడేడుమార్లు ముంచవలయును. ఇట్లు చేసిన దోషముపోవును.

80. రౌప్యమారణము.

తారపత్రసమసూతగంధకే కాంజికేన సహి తేవి లేపయేత్, గర్భగుప్త ఉభయంత్ర కేక్షిపే త్పాచయే చ్ఛశిదినేను వహ్నినా.

తా. పైనిజెప్పినట్లు శుద్ధిజేసిన వెండిని పలచని రేకులు చేసి పిదపవా...తో సమముగ శుద్ధిచేసిన పాదరసమును, శుద్ధిజేసిన గంధకమును జేకొని, ...ంజికముతో నూరి, ఆవెండి రేకులకు దళముగ లేపనముచేసి, యెండించి, ...ల్కాగ్నితో పాకము చేసినను, లేక, పిడకలతో గొప్ప పుటంబిడినను, ...స్మమగును. పిదప దీనిని యిత్తెఱంగుననే నాలుగుమార్లు చేయవలయును.

81. రౌప్యభస్మగుణము.

తారంచ తారయతి రోగసముద్రపారం దేహస్య సౌఖ్య కృదలం పలితాపహంచ, హంతీహ రోగ విషదోషమలం ప్రసహ్య వృష్యం పునర్నవతరంకురుతే చిరాయుః. 44

తా. శుద్ధరౌప్యభస్మము సముద్ర సమానం బగు రోగంబులను, ముది ...ని, దోషయుక్త మగువిషములను, రోగములను దోషములను నశింపజేయు ...ను. శరీర సౌఖ్యంబును, మిగుల బలంబును, చల్లదనమును, వీర్యవృద్ధిని గలు ...గజేసి చిరకాలమునఱకు జీవించియుండునట్లు చేయును.

తారం రోగసముద్రపారగ మహో పిత్తాపహం వాతజి ద్గుల్మశ్లేష్మవిషా ర్తిమేహశమనం త్శుత్కాంతిసంధాయకమ్, శ్వాసప్లీహ యకృద్వలీపలిత జిత్పాణ్డ్వార్తిశోకాపహం కా సక్షీణ క్షతక్షయ ప్రశమనం దీర్ఘాయుషం పుష్టిదమ్. 45

తా. రౌప్యభస్మము సముద్రమువంటి రోగములనుండి తరింపఁజేయు దగినదిగను, పిత్తము, వాతము, గుల్మము, శ్లేష్మము, విషబాధ, ప్రమేహము, వాపు, శ్వాస, ప్లీహము, యకృత్తు, ముదిమి, పాండురోగము, శోకము, కా క్షీణత్వము, గాయములు, క్షయరోగము నశింపంజేయును. ఆయుర్వృద్ధి, శరీరపుష్టిని గలుగఁజేయును.

82. అపక్వదోషము.

తారంచ దేహస్య కరోతి తాపం విడ్గంధతాం యచ్ఛతి
శుక్రనాశమ్, అపాటవం వీర్యబలప్రహానిం మహాగదా
న్పోషయతీహ కాయే. 46

తా. శుద్ధిచేయని వెండిభస్మముచే శరీరమున జ్వరతాపము, మలమునంబోల దుర్గంధము, శుక్రక్షయము, దౌర్బల్యము, వీర్యహాని, రోగప్రాబల్యముగలుగును.

83. తామ్రసంఖ్య.

మ్లేచ్ఛంచ నైపాల మథోవదంతి శుల్బం రసజ్ఞా ద్వివిధం
రసేషు, యత్తాలనా చ్ఛ్యామతమాచశాంతీ స్తత్తామ్రకం
మ్లేచ్ఛకమాన హేయమ్. యత్తాలనా ద్రక్తతమాచకాంతి
ర్నైపాలకం గ్రాహ్య మథోభిషగ్భిః, అతఃపరం తామ్రస
మాశ్రితాంశ్చ దోషాంశ్చ వక్ష్యే బహుధాం శ్లోకైః. 48

తా. తామ్రము మ్లేచ్ఛ, నేపాళ జనితములని ద్వివిధంబులుగ నుండునని రసజ్ఞులగు వైద్యవేత్తలు వచించెదరు. అందు ప్రక్షాళనము జేసియు విగుల శ్యామవర్ణముగ నుండునది మ్లేచ్ఛజాతియనియు, రక్తవర్ణముగ నుండునది నేపాళదేశ జనితమనియు పలుంగును. అందు కడపటిది శ్రేష్ఠముగనుండుటచే దానిని గ్రహింపఁదగును. ఇఁక తామ్రము నాశ్రయించియుండెడి సర్వదోషంబులను అనేక శాస్త్రముల నవలోకించి వచించెదను

84. తామ్రదోషము.

వాంతి ర్భ్రాంతి స్సంక్లమ స్తాపశూలే కండుత్వంవై రేచ

తా వీర్యహాంతా, అష్ట దోషాః కీర్తితా స్తామ్రమధ్యే
తేషాం సర్వం శోధనం కీర్తయిష్యే. 49

తా. తామ్రమున వాంతి, భ్రాంతి, సంక్లమము, తాపము, శూల, కండు
...వము, విరేచనము, వీర్యహాని, గలుగంజేసెడు అష్టవిధదోషంబు లుండుటచే
...హరించుటకై చేయఁదగిన శుద్ధిక్రమము వచించెదను.

౪౯. తామ్రశుద్ధి.

తక్రం తైలం ధేనుమూత్రంచ వాంతిం భ్రాంతిం హన్యా
త్కాంజికం కౌలధామ్భః, వజ్రీ దుగ్ధం ధేనుదుగ్ధం క్లమం
య త్తాపం హన్యా త్తింత్రిణీ నింబతోయమ్. 50

తా. తామ్రపురేకులను నిప్పులో కాచి పుల్లమజ్జిగయందును, మంచినూ
...యందును, గోమూత్రమునందును, ఏడేడుమార్లు ముంచిన నందలి వాంతి
...షంబును, పుల్లనికలిలో, ఉలవకట్టులో, నేడేడుమార్లు ముంచిన నందలి
భ్రాంతి దోషంబును, బొంతజెముడుపాలలో, ఆవుపాలలో, నేడేడుమార్లు
ముంచిన క్లమదోషంబులు, చింతపండుపులుసులో, నిమ్మపులుసులో, నేడేడు
మార్లు ముంచిన నందలితాపదోషంబును హరించును.

శూలం హన్యా త్కన్యకా క్షీరతోయం హన్యా దుగ్ధం
గోఘృతం కండుతాంచ, రేచం హన్యా త్సైరణం మస్తు
తోయం క్షౌద్రం ద్రాక్షా వీర్యహాంతార మాశు. 51

తా. మఱియు తామ్రపురేకులను కాచి, మంచికలబంద, దిరిసెనపుపట్ట
...రసములలో నేడేడు మార్లు ముంచిన నందలి శూలదోషమును, ఆవుపాల
...లో, ఆవునెయ్యిలో నేడేడుమార్లు ముంచిన కండూదోషంబును, అడవికం
...రసములో, పెరుగుమీదినీళ్ళలో, నేడేడుసారులు ముంచిన విరేచనదోషం
బును, తేనెలో, పచ్చిద్రాక్షపండ్లరసములో నేడేడుసారులు ముంచిన వీర్య
హాని దోషంబును నశించును.

తప్తాని తప్తానిచ పత్రకాణి తామ్రస్య నూత్నాని విశో

ధస్యేద్వైవ, సప్తైవవారాంశ్చ పృథక్పృథగ్ద్రవతతః పరం
శుద్ధతరాణి నూనమ్. పత్త్రాణి తాన్యేవ సుఖల్వమధ్యే
ప్యర్ధేన సూతేనచ నింబతోయైః, విమర్దయే ద్దైవదృఢ
త్రిశ్చగాఢం గుణాన్వితశ్చైవతతరాణియావత్. 54

తా. తామ్రమును పలచని రేకులుచేసి అగ్నిలోకాచి తొలుత చెప్పిన
రసములలో ప్రతిదానియందు నేడేడుమార్లు ముంచిన శుద్ధియగును. పిదప
దానికి సమముగ శుద్ధిజేసిన పాదరసమును తామ్రపురేకులను ఖల్వములోవై
యా తామ్రపురేకులు తెల్లగ నగునట్లు నిమ్మపండ్లరసముచే జక్కఁగ మర్దిం
చుచుండవలయును.

సుశుద్ధగంధం ద్విగుణం సుమందం విమర్దయే ద్ధాన్యరసేన
సార్ధమ్, ప్రలేపయేత్తానిచ పత్త్రకాణి క్షిపే త్తతో దార్ఢ్య
యుతే సుభాండే. నిరుధ్య చాన్యేనశరావకేన ప్రపూరయే
ద్వాలుకయాచ భూత్యా, వహ్నిర్విదేయోఽథ శనైశ్శ
నైరైవ యామైశ్చతుర్భిర్మ్రియతేహి శుల్బమ్. 55

తా. మున్ను మర్దించి యుంచిన రేకులకు ద్విగుణముగ శుద్ధిజేసిన గం
ధకమును ధాన్యామ్లరసముతో జక్కఁగమర్దించి, తామ్రపురేకులకు లేపన
చేసి, యెండించి, ప్రమిదలయందుంచి, చీలమన్నుచేసి, యొకదృఢమైన కుం
డలో నిసుక, బూడిద పోసి, దానిమధ్యమున చీలచేసినదాని నుంచి, నాలు
జాములు మెల్ల మెల్లగ పాకముచేసినచో తామ్రము చక్కఁగ భస్మమగును.

పిష్ట్వార్ధగంధేన పునశ్చ ఖల్వే సంభావయే త్పూరణజద్ర
వేన, ఏకందినం నిర్ద్రవలనోవిధేయశ్శరావకై రేవ గజాఖ్య
యంత్రే. తతోవిధేయాః ఖలు పంచభావాః పృథక్పృథ
క్తైశుభ పంచగవ్యైః, ఈమ ద్విదేయః ఖలు గంధకోప
పుటేపుటే నాత్రవిచారణీయమ్.

తా. పిదప నాతామ్రభస్మమును, దానికర్ధభాగము శుద్ధిజేసిన గంధ

మును ఖల్వమునవైచి, అడవికందరసముచే భావనచేసి, ప్రమిదలయం దుం చి, చీలమన్ను జేసి, ఒకదినము అగ్నియుండునటుల గజపుటం బిడవలయును. పిదప తాామ్రభస్మమును ఆవుపాలతో, పెరుగుతో, నెయ్యితో, గోమూ త్రముతో, ఆవుపేడరసముతో, ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగ భావనచేసి, ప్రతిపుటం బునకు కొంచెముకొంచెముగ శుద్ధిజేసినగంధకమునుకలిపి పుటంబిడవలయును.

క్షౌద్రస్య ఖండస్య పుటోవిధేయ స్తతఃపరం శుద్ధతరం హి శుల్బమ్, మయూరికంఠాభమిదం యదాచే త్తత్తామ్రకం శుద్ధతమం వదంతి. యత్సేవితం చేద్వితనోతివాంతిం గోదు గ్ధకేనైవ విశోధయే త్తత్, కృష్ణామధూభ్యాం పరిసేవయే ద్వై గ్రీష్మం శరద్వంచ విహాయమానమ్. 59

తా. పిదప తామ్రభస్మమును తేనెతో, కలకండతో, పుటంబులిడి న నది పరిశుద్ధంబగును. మఱియు, మయూరకంఠవర్ణంబుగనుండు తామ్రభ స్మము పరిశుద్ధమయిన దని చెప్పంబడు. ఇట్టిభస్మంబును సేవించవలయును. ఒకానొకసమయమునం దధికముగ వమనలబు లయ్యేనేని దానిని మరల ఆవు పాలతో మర్దించి పుటంబిడి పిప్పలి, తేనె, వీని అనుపానములతో సేవింప వలయును. తామ్రభస్మమును గ్రీష్మశరదృతువులయందు సేవింపగూడదు.

86. తామ్రగుణము.

కుష్ఠ ప్లీహ జ్వర కఫ మరుచ్ఛ్వాస కాసా ర్తిశోషాం
స్తంద్రాశూలోదర కృమివమీ పాండు మోహాతిసారాన్,
అర్శో గుల్మక్షయ భగ్రను శిరోవ్యాధి మేహాదిహిక్కా
శుద్ధం శుల్బం హరతి సతతం వహ్నివృద్ధింకరోతి. 60

తా. శుద్ధతామ్రభస్మసేవనచే కుష్ఠువు, ప్లీహము, జ్వరము, కఫము, వా తము, శ్వాసము, కాసము, వాపు, తంద్ర, శూల, ఉదరము, కృములు, వాంతి, పాండువు, మూర్ఛ, అతిసారము, మూలవ్యాధి, గుల్మము, క్షయము, భగ్రము, శిరోరోగము, ప్రమేహాదిరోగములు, ఎక్కిళ్ళు నశించును. అగ్నిదీ పనము గలుగును.

వహ్నిం ప్రదీపయతి నాశయతీహ కుష్ఠమర్శాంసి పాండు
కఫమేహగదం సశోఫమ్, అన్యాంశ్చ దుస్తరగదా న్స
లాం సనూత్థాం స్తామ్రం ప్రయుక్త మచిరాచ్చ నిహంతి
శీఘ్రమ్. 61

తా. శుద్ధతామ్రభస్మసేవనచే కుష్ఠువు, మూలవ్యాధి, పాండువు, క
ము ప్రమేహము, వాపు, మొదలగు అసాధ్యరోగంబు లన్నియు నతిశీఘ్ర
ముగ నశించును. జఠరాగ్ని వర్ధనము కలుగును.

87. అపక్వదోషము.

పాకేనహీనం వమనం కరోతి విరేచనం తాపమథో౽తి
మూర్ఛామ్, హంత్యాయు రుచ్చై ర్భ్రమమోహపాకౌ
శుక్రాపహం దేహ బలాపహారి. 62

తా. హీనపాకముగల తామ్రభస్మముచే వమనము, విరేచనము, సంతా
పము, అతిమూర్ఛ, భ్రమ, మోహము, పాకము, శుక్రక్షయము, దౌర్బల్య
ము గలుగును. శరీరమును క్షయింపంజేయును.

88. లోహభేదములు.

కాంతం తీక్ష్ణం వా౽థముండం తృతీయం త్రైధంలోహం
బుద్ధిమంతో వదంతి, దివ్యం మధ్యం చాధమం సంవదంతి
గ్రాహ్యం తస్మా త్కాంతలోహం భిషగ్భిః. 63

తా. "కాంతము," "తీక్ష్ణము," "ముండము" అనిలోహమును త్రివిధం
బులుగా ఆయుర్వేదవేత్తలు వచించెదరు. అవి క్రమంబుగ నుండుటంజేసి
కాంతలోహమే గ్రాహ్యంబని వైద్యవరులు వచించెదరు.

కాంతాభావే తీక్ష్ణలోహంచగ్రాహ్యం తల్లోహంవై సమ్య
దుత్వం విధత్తే, ముండంత్యాజ్యం సర్వధా నైవగ్రాహ్యం
యస్మాన్ముండే భూరిదోషా న్వదంతి. 64

తా. కాంతలోహము దొరకకుండునెడల తీక్ష్ణలోహమును గ్రహిం చవలెను ఇది పాకావస్థచే మృదువుగనుండును. ముండలోహము మహాదో షకారి యగుటంజేసి సర్వప్రకారములచే నది అగ్రాహ్యంబుగనుండును.

89. లోహదోషము.

గరళం క్లమవాంతి వీర్యహా ఇతి దోషాః ప్రవదంతిలోహకే,
అథశోధనభావకాన్ పుటాన్ విధినైకేన వదంతిసూరయః.

తా. లోహమునకు విషము, గ్లాని, వాంతి, వీర్యహాని అనుదోషంబులు గలవని ఆయుర్వేదవేత్తలు వక్కాణించెదరు. అవి నివారించుటకై శోధనభావపుటములను తామ్రమునకు వలెనే చేయందగును.

(అన్యచ్చ)

కాంతలోహం చతుర్ధోక్తం రోమకం భ్రాజకం తథా,
చుంబకం ద్రావకం చేతి గుణాస్తస్యోత్తరోత్తరమ్. 66

తా. కాంతలోహము, "రోమక," "భ్రాజక," "చుంబక," "ద్రావకము" లని నాలుగు విధంబులు. అందు క్రమంబుగ నొకదానికన్న నొకటి గుణాధిక్యంబు గలదిగనుండును.

ముండాది సర్వలోహాని తామ్రవచ్ఛోధయేత్సుధీః.
త్రయోదశపలా దూర్ధ్వం నహి చేత్షట్పలాదధః. 67

తా. ముండము మొదలగు సర్వలోహములను తామ్రమువలెనే శుద్ధిచేయవలయును. శుద్ధిచేయునపుడు లోహమును పదమూడు పలంబులకన్న నధికంబుగను ఆరుపలంబులకన్న తక్కువగను నుంచుకొనందగదు.

లోహపాకస్త్రిధా ప్రోక్తో మృదు మధ్య ఖరస్తథా,
పంకశుష్కౌరసౌ పూర్వౌ వాలుకా సదృశః ఖరః. 68

తా. లోహపాకము, "మృదు," "మధ్య," "ఖరంబు" లని త్రివిధంబులు. అందు కొంచెము తడితోఁగూడియుండునది మృదుపాకము గలదనియు,

శుష్కించియుండునది మధ్యమపాకము గలదనియు, ఇసుకవలె నుండు
ఖరపాకము గలదనియు నెఱుంగదగును.

లోహపత్రం గంధలిప్తం వహ్నౌ తప్తం పునఃపునః
క్షిపే న్నిమ్నాక్షిజే నీరే యావత్తన్నోవశీర్యతే.

తా. శుద్ధిజేసిన గంధకమును ఉదకముతో నూరి లోహపత్రిములకు
పట్టించి అగ్నిలో తప్తముచేసి పొన్నగంటిరసములో ముంచుచుండవలయు
ఇట్లు ఆరేసులు పొడియగునటుల జేయుచుండవలయును.

రస హింగుళ గంధేన తుల్యం తన్మర్దయే ద్ద్రుఢమ్,
నిర్గుండీ పృథుమత్స్యాక్షీ రసైః గజపుటాన్మ్రుతిః.

తా. శుద్ధిచేసిన యింగిలీకరస, గంధకములకు సమంబుగ లోహచూ
ర్ణము కలిపి, వావిలి, అడ్డసరము, పొన్నగంటి రసములచే ప్రత్యేకము
మర్దించి ప్రత్యేకముగ పుటంబులిడిన లోహము మృతిజెందును.

లోహచూర్ణం వరా క్వథే పిండం కృత్వా పునఃపునః,
షోడశాంగుళమాత్రేణ నిర్వాతే గర్భపూరయేత్.

తా. లోహచూర్ణమును త్రిఫల కషాయముచే మర్దించి బిళ్ళక
యొండించి చీలమన్నుచేసి గాలిలేనిస్థలంబున పదియాఱంగుళముల లో
గల నోకపల్లము త్రవ్వి అందు పుటంబిడవలయును.

చతుష్షష్టిపుటై రేవం జాయతే పద్మరాగవత్,
నిరుత్థాంబుతరం యోగవాహిస్యా త్సర్వరోగహృత్.

తా. పైనిజెప్పిన ప్రకారము లోహమును అఱువది నాలుగు పుటం
లిడిన నది పద్మరాగమణితో సమానమైన వర్ణముగలదిగను, అమృతతుల్య
గను, సర్వకార్యములయం దుపయోగింపఁ దగినదిగను, సమస్తరోగము
నశింపంజేయునదిగను యుండును.

99. లోహరక్షామంత్రము.

ఓం అమృతోద్భవాయ ఫట్.

తా. అనుమంత్రమును పఠించుచు పుటంబిడవలయును.

91. లోహమర్దన మంత్రము.

ఓం అమృతోద్భవాయ స్వాహా.

తా. అనుమంత్రమును పఠించుచు లోహమును మర్దించవలయును.

92. బలిదానమంత్రము.

ఓం నమ శ్చండవజ్రాయ నమోమహాయక్ష సేనాధిపతయే
ఋ కురు మహావిద్యావిలాసాయ స్వాహా.

తా. అనుమంత్రమును పఠించుచు బలి యొసంగవలయును.

93. భక్షణమంత్రము.

ఓం అమృతం భక్షయిష్యామి స్వాహా.

తా. అనుమంత్రమును పఠించుచు భక్షింపవలయును.

94. లోహసేవనయందు వర్జింపఁదగినపదార్థములు.

కూశ్మాండం తిలతైలంచ మాషాన్నం రాజికాం తథా,
మద్యమమ్లరసం శాకం లోహసేవీ నభక్షయేత్. 73
నాళ్నీయా త్కదలీ కందం కాంజికం కరమర్దకమ్.
కరీరం కారవేల్లంచ షట్కకారాణి వర్జయేత్. 74

తా. లోహభస్మమును సేవించునెడ గుమ్మడుకాయ, నూనె, మినప న్నము, ఆవాలు, మద్యము, పులుసు, ఆకుకూరలు, అరటికాయ, కంద, పెకంద, పుల్లనికలి, కరమర్దకము, కరీరము, కాకరకాయ భక్షింపఁదగదు.

95. లోహగుణము.

లోహం మృతం కజ్జల సన్నిభంతు భుంక్తే సదా యో
రసరాజయుక్తమ్,తస్యైవ దేహేన భవంతిరోగా మృతోపి
కామః పునరేతి ధామ. 75

తా. కజ్జలి సదృశ మగు లోహభస్మము శుద్ధిజేసిన పాదరసముతో
జేర్చి సేవించిన యేరోగఁబును శరీరమున కంటక నుండును. కామహీనులకు
మిగుల కామవృద్ధిని గలుగంజేయును.

లోహో జంతువికారపాండు పవనక్షీణత్వపిత్తామయ
స్థౌల్యార్శోగ్రహణీజ్వరా_ర్తికఫజిచ్ఛోఫప్రమేహప్రణుత్
గుల్మ ప్లీహ విషాపహంబలకరం కాంతాజనానందకం
సౌఖ్యాలంబిరసాయనంమృతిహరం దృష్టేశ్చకాంతిప్రదమ్
అనువాతగదేషు శోఫనం పాండు మేహ గదనాశనే గల
దుష్టకుష్ఠ పలితాస్రవాతజి త్స్యాజ్జ రామృతివలీవినాశను

తా. లోహభస్మముచే జంతువికారము, సర్పదంష్ట్రవిషము, పాండు
వు, వాతక్షీణత్వము, పిత్తరోగము, శరీరస్థౌల్యము, మూలవ్యాధి, గ్రహణి
జ్వరము, కఫము, శోఫ, ప్రమేహము, గుల్మము, ప్లీహము, విషము, మది
నేత్రరోగము, ఆమవాతము, మహాకుష్ఠువులు, శ్వేతకుష్ఠువులు, రక్తవికారము
మృత్యువు, వలీపలితములు హరింపఁబడును. కడుబలంబును, అనేక స్త్రీలతో
రమించుటకు తగినశక్తినిఁ గలుగును.

సశోఫ పాండుక్షయకామలామయ ప్రమేహహా వీర
లీనుకాని. తత్కేవలం లోహ మిదం నిహంతి నిషేవితం
హ్యాత్మవతా నరేణ. 7

తా. శోఫయుక్త మగు పాండురోగము, క్షయరోగము, కామిల
ప్రమేహము, హాలీమకము మొదలగురోగములను లోహముహరింపంజేయును

ఆయుఃప్రదాతా బలవీర్యకర్తా రోగాపహంతా మదనస్య
కర్తా, అయస్సమానం నహి కించిదన్య ద్రసాయనంశ్రేష్ఠ
తమం వదంతి. పాండుం ఖండయతి క్షయం క్షపయతి
త్రైణ్యం క్షిణోతి క్షుధా త్కాసం నాశయతి భ్రమం నమ
యతి శ్లేష్మామయంఖాదతి, అర్శో గుల్మ సమూల శీనస

వమీ శ్వాసప్రమేహోఽరుచిం శీఘ్రం నాశయతి ప్రభూత
గుణాఢ్యల్లోహం పరం మారితమ్. 80

తా. లోహభస్మము ఆయుర్వృద్ధి, బలము, వీర్యము, కామవృద్ధి, గలుగజేయును. రోగములను హరింపంజేయును. కావున, లోహభస్మమునకు సమానమగునది మఱియొద్దియులేదనియు, సర్వరసంబులకన్నను లోహభస్మమే శ్రేష్ఠంబనియు వైద్యవేత్తలు వచించెదరు. మఱియు, లోహభస్మముచేపాండురోగము, క్షయము, క్షీణత్వము, కాస, భ్రమ, శ్లేష్మరోగము, అర్శస్సు, గుల్మము, పీనసము, వాంతి, శ్వాసము, ప్రమేహము, అరుచి నివారింపబడును.

96. వంగసంఖ్య.

ద్విధాపి వంగః కథితః ఖనీజో మిశ్రోథవైద్యై శ్శుచిబుద్ధి
మద్భిః, మిశ్రేహి దోషా బహవో వసంతి గ్రాహ్యః ఖనీ
జో యది శుభ్రకోహసౌ. 81

తా. వంగము "ఖనిజ" "మిశ్రము" అన ద్వివిధంబు లని వైద్యవేత్తలు వచించెదరు. అందు మిశ్రవంగము బహుదోషకారి యగుటంజేసి యది యగ్రాహ్యము. ఖనిజవంగము నిర్దోషకారి యగుటంజేసి గ్రాహ్యము.

97. వంగదోషము.

వాంతి ర్భ్రాంతి శ్శుక్రనాశోఽథతాపో వంగే దోషా
స్సూరయస్సంవదంతి, నానాశాస్త్రా ణ్యవలోక్యైవ బు
ద్ధ్యా తేషాం శుద్ధిం కీర్తయిష్యే సుఖాయ 82

తా. వంగమునందు వాంతి, భ్రాంతి, శుక్రనాశము, తాపము, అను నాలుగు దోషంబులు గలవు దానిని నివృత్తింపం జేయకుండిన, రోగములు బొందును గాన అనేకశాస్త్రంబుల నవలోకనము జేసి యుక్తముగ శుద్ధులను చెప్పందగును.

శుభే మూత్రవర్గేఽమ్లవర్గేబహూనాంజలే తాంతోయేచ

ప్రజ్యర్క దుగ్ధే, తతః క్షాలయిత్వా కదంబస్య నీరే శుభ్ర
క్షాలయే త్త్రపుకం సప్తవారాన్. 8

తా. మూత్రవర్గమున, ఆమ్లవర్గమున, పలు ద్రవ్యములు కూడినక్షార
మున, బొంతజెముడుపాలలో, జిల్లేడుపాలలో, కదంబవృక్షరసమున, ప్ర
దానియందును నేడేడుమార్లు వంగమును కరిగించిపోసిన వది శుద్ధియగును.

త్రపు శుద్ధం సుదృఢం సుపారదేన శుభదుగ్ధేన రవేర్ద్రశాం
శ కేన, దృఢవండేనచదాడిమోద్భవేన ఘృష్టితం మృత్యు
ముపైతి ఖర్పరేగ్నౌ. 8

తా. శుద్ధిచేసినతగరమునకు దశమాంసముగ శుద్ధిజేసిన పాదరసము
జిల్లేడుపాలును నొకమూకుడులోవైచి కరిగించి దాడిమకొయ్యచే నొకజా
వరకు బలముగ మర్దించుచుండిన వంగము భస్మమగును.

సకలమేహ సమీరణ నాశకృ ద్భ్రిమ కఫ క్షయ పాండు
వినాశనః, శ్వసన శూల యకృద్వమ వారిహృ త్ప్రిద
మేవ నిహంతి సువంగకః.

తా. మంచివంగభస్మము సకలమేహములను, భ్రిమను, కఫము, క్షయ
రోగమును, పాండువును, శ్వాసను, శూలను, యకృత్తును, వమనమును, ప్ర
దరరోగమును, హరింపంజేయును.

ఆయుః ప్రదాతా బల వీర్యకర్తా రోగాపహంతా మదనస్య
కర్తా, వంగేనతుల్యం నచకించి దస్య ద్రసాయనం శ్రేష్ఠ
తరం నరాణామ్. బల్యంపాచన దీపనం రుచికరం ప్రజ్ఞా
కరం శీతలమ్ సౌందర్యైకవివర్ధనం హృతతరం నీరోగవా
కారణమ్, ధాతుస్థైర్యకరం క్షయక్షయకరం సర్వప్రమేహా
పహమ్ వంగం భక్షయతో నరస్య నభవే త్స్వప్నే
శుక్రక్షయః. 87

తా. వంగభస్మముచే ఆయుర్వృద్ధి, బలము, వీర్యము, రోగనాశము, ...ము గలుగును. కాఁబట్టి వంగభస్మమునకు సమానంబైన అన్యరసాయనము ...యింద్రియము లేదు. మఱియు, వంగభస్మముచే బలము, అగ్నిదీపనము, పా...నము, రుచి, బుద్ధి, శీతలము, సౌందర్యవృద్ధి, వేగము, సర్వరోగనాశనము, ...త్సముర్యము, క్షయరోగనాశనము, సర్వప్రమేహనాశనముగలుగును. ...ని సేవించినవారికి స్వప్నంబున కూడ శుక్రక్షయము కలుగదు.

98, పాకదోషము.

పాకేనహీనః ఖలు వంగకోఽసో కుష్ఠాని గుల్మాని మహా
త్రిరోగాన్, పాండు ప్రమేహాపచివాతశోణితం బలాపహారం
కురుతే నరాణామ్. 88

తా. అపక్వ వంగభస్మము, కుష్ఠువు, మొదలగు మహారోగంబులను, పాండువు, ప్రమేహము, అపచివాతము, రక్తవికారము, బలనాశనము ...ను జనింపఁజేయును.

99. వంగేశ్వరవిధి.

చతుర్విభాగా మృతవంగకస్య హ్యేకోవిభాగో మృతపార
దస్య, భాగద్వయం వై మృతతాళకస్య హ్యేకోవిభాగో
మృతశంఖకస్య. సర్వస్యచూర్ణం సహ కాంజికేన విమ
ర్దయేత్సం పరిపాచయేద్వై, శరావకే ర్వాసరతస్సు
వహ్నౌ వంగేశ్వరస్సాన్ద్ర చ్ఛ గజాహ్వయంత్రే. 89

తా. వంగభస్మము నాలుగు భాగములు, రసభస్మము ఒక భాగము, తాళకభస్మము రెండుభాగములు, శంఖభస్మము ఒక భాగము, ఖల్వమున ...చి పుల్లనికలితోఁ జక్కఁగ మర్దించి బిళ్ళచేసి యెండించి శరావములయం ...నిచి స్వల్పాగ్నిచే నొకదినము గజపుటంబున పక్వముచేసిన నది పరిశుద్ధము ...న వంగేశ్వర రసంబగును.

100. వంగేశ్వరగుణము.

భ్రిమతమకకఫేవా శ్వాసకాసక్షయేవా విషరుధిరక
వాతపిత్తప్రమేహే, జ్వర గ్రహాణి సశూలే కుష్ఠ పాం
ల్పవీర్యే బహుగదవతి శస్తో రమ్యవంగేశ్వరో౽సౌ. 9

తా. శుద్ధవంగేశ్వర రసము, భ్రిమ, తమకము, కఫము, శ్వాసకాస
క్షయరోగము, విషవికారము, రక్తవికారజనితపీడ, వాతము, పిత్తము, ప్ర
హము, జ్వరము, సంగ్రహాణి, శూల, కుష్ఠువు, పాండువు, ధాతుక్షీణత్వ
మొదలగు బహురోగముల నశింపఁజేయుటయందు హితకారిగనుండును.

101. నాగాశ్రితదోషములు.

భుజంగమే ద్వౌ కథితౌచ దోషౌ వాంతిశ్చ తాపో౽థ
చార్యబుద్ధ్యా, తచ్ఛోధ్యం సంపరికీర్తయిష్యే యచ్ఛో
ధనే దోషవివర్జితం స్యాత్. 9

తా. నాగము వాంతి, తాపదోషద్వయముల నాశ్రయించి యుండున
పెద్దలు వచించెదరు. ఆదోషములనుతొలగించుటకు తగిన శుద్ధుల వచించెద

102. నాగశుద్ధి.

ఘృతత్రిఫల కషాయేవా కుమారీరసేవా
కరివరసలిలేవా గాలయేత్సప్తవారాన్,
ఖదిరదహనతప్తం లోహపాత్రే స్థితంస్యా
త్తదనుసపదినాగో జాయతే శుద్ధభావమ్. 9

తా. నాగమును ఘృతమున, త్రిఫలకషాయమున, కలబందరసమున, కరి
రసమున నేడేడుమార్లు భావనచేసిన వది శుద్ధియగును పిదప దాని నొక ఇను
బాణలిలోవైచి అగ్నిలోనునిచి చంద్రకొయ్యచేమర్దించుచుండిన శుద్ధియగును

103. నాగమారణము.

భుజగ ఏవ హి శుద్ధసుఖర్పరే ద్విగుణశుద్ధ మనశ్శిలయ

సహ, సుకృఢ కింశుక కాష్ఠ సుదర్విణా సపది మృత్యు ము
పైతి సుఘర్షితమ్. ఈషచ్ఛిలా నాగలతా రసేన సార్ధం
విమర్దైవ పునఃపునశ్చ, ఏవం హి ద్వాత్రింశపుటై శ్శరా
వే నిరుచ్ఛ్రతాం యాతి భుజంగమోఽపి. 93

తా. శుద్ధిచేసినమణిశిల 2 భాగములు, శుద్ధిచేసిన సీసము 1 భాగము, మంటిమూకుటిలోవైచి, దృఢమయిన మోదుగ కాష్ఠముచేతనేని, గరిటచేత మర్దించుచుండిన నాగము భస్మంబగును. పిదప నాభస్మమున గొంచె మగ మణిశిలవైచి తమలపాకులరసముచే మర్దించి బిళ్ళచేసి యెండించి ప్రమిదెలయందునిచి చీలమన్నుచేసి పుటంబిడవలయును. ఇట్లు 32 సార్లు పుటంబులిడిన సీసము నిర్దోషముగ సిందూరమగును.

104. నాగగుణము.

క్షయ పవనవికారే గుల్మ, పాండ్వామయేషు ళ్వి*సు క్రిమి
కఫశూలే మేహకాసామయేషు, గ్రహణి గుదగదేవై నష్ట
వహ్నౌ ప్రశస్త శ్శుభవిధి కృతనాగః కామకార్యందదాతి.

తా. నాగభస్మము క్షయరోగము, వాతవికారము, గుల్మము, పాండు వు, శ్విమ, క్రిమిరోగము, కఫము, శూల ప్రమేహము, కాసము, గ్రహణి, భగందరము, అగ్నిమాంద్యము మొదలగు రోగముల నశింపంజేయును. వీర్య వృద్ధిని కలుగంజేయును

నాగోహి నాగ శతతుల్యబలం దదాతి వ్యాధింశ్చనాశ
యతి జీవితమాతనోతి, వాయుం క్రిమీన వినిహంతి సతి
క్తమేవం వృష్యంచ పిత్తకర మాశు మృతిం నిహంతి. 95

తా. నాగభస్మము నూరుఏనుఁగులబలమును గలుగంజేయునదిగను, స ర్వరోగములను పోగొట్టునదిగను, ఆయుర్వృద్ధి కారిగను, వాత క్రిమి మొద లగు రోగములను బోకడుచునదిగను, తిక్తరసము గలదిగను, శీతకారిగను,

వీర్యవృద్ధికరముగను, పిత్తకరముగను, అకాలమృత్యువును పోకఁడునదిగను నుండును.

105. అపక్వదోషము.

కుష్ఠాని గుల్మాఽరుచి పాండురోగాన్ క్షయం కఫం ర
వికారకృచ్ఛ్రమ్, జ్వరాశ్మరీశూల భగంద రాద్యం నాగం
హ్యాపక్వం కురుతే నరాణామ్. 9

తా. అపక్వనాగభస్మమువలన, కుష్ఠువు, గుల్మము, అరుచి, పాండురోగము, క్షయరోగము, కఫము, రక్తవికారము, మూత్రకృచ్ఛ్రము, జ్వరము, అశ్మరి, శూల, భగందరము, అనురోగములు గలుగును.

106. నాగేశ్వరవిధి.

మృతభుజంగమచూర్ణ పలద్వయమ్ దరదశుద్ధరసాయ పల
యమ్, పలచతుర్థవిభాగ మనశ్శిలా స్ఫుకలచూర్ణ సమో
లగంధకః, తదను నింబరసేన విమర్దయే ద్గజపుటే పుటితో
దృఢసంపుటే, వనశిలాభియుతే దినమేకతో భుజగభోమ
నాగపతి ర్భవేత్. 97

తా. సీసభస్మము 2 పలములు, శుద్ధి చేసిన యింగిలీకచూర్ణము 2 పలములు, మణిశిల 1 పలము, నేకముజేసి, దీనికి సమముగ శుద్ధిచేసిన గంధకమునుకలిపి, చక్కగ నిమ్మపండ్లరసముచే మర్దించి బిళ్ళచేసి రెండింటిప్రమిదెలయందునిచి, చీలమన్నుచేసి యేరుపిడకలచే నొకదినము గజపుటమిడిన నది నాగేశ్వరరస మనంబడును.

107. నాగేశ్వరగుణము.

రసో నాగరాజం రజనీవిరామే తాంబూలపత్రైస్సహ
వయే ద్వై, వల్లద్వయం పిప్పలికాయుతం వై స్త్రీణాం
హస్రేణ సతృప్తిమేతి. 9

తా. పైచెప్పిన నాగేశ్వరరసమును రెండుపల్లముల (ఆరు గురుగింజల) ప్రమాణము తమలపాకులోనునిచి అందు కొంచముగ పిప్పలి చూర్ణము కలిపి ప్రతికాలంబున సేవించిన సహస్రస్త్రీలతో రమించు శక్తి గలుగును.

అతిమేహారుజం సకామలంవా గుణరాగేచ సమీరణ భ్రమేవా, శ్వసనక్షయ పాండు మందవహ్నీన్ భుజగేంద్ర ప్రుతతం నిహంతిశీఘ్రమ్. 99

తా. ప్రమేహ, కామల, గుణరాగము, వాతజనితభ్రమ, ఉన్మాదము, శ్వాస, క్షయము, పాండువు, అగ్నిమాంద్యము, మొదలగు రోగములను నాగేశ్వరరసము శీఘ్రముగ వశింపంజేయును.

108. ఆరశోధనము.

అద్వితీయే భుజంగారే కథితే భిషజాం వరైః,
శోధనం కీర్తయిష్యేహ మారస్య విధిపూర్వకమ్. 100

తా. ఇత్తడిని వైద్యశ్రేష్ఠులగువారు యథావిధిగ శుద్ధిజేయఁదగిన విధానమును వివరించెద.

కౌలత్థాంభే తక్రతైలే తథైవం మూత్రే పశ్చాత్కాంజికే సంక్షిపేద్వై, తప్తానుప్తాన్యారపత్రాణి వహ్నౌ శుద్ధాన్యేవం సంభవేయుస్తదానీమ్. 101

తా. ఇత్తడి రేకులను అగ్నిలో పలుమారు తప్తముచేసి, ఉలవకట్టున, మజ్జిగలో, తైలములో, గోమూత్రమున, కలిలో, ఏడేడు సారులు ముంచిన శుద్ధియగును.

109 ఇత్తడిమారణము.

అరస్య పత్రాణి విలేపయేద్వై నసూర్యస్య దుగ్ధేనచ గంధకేన, సమంగజాహ్యా సువృథేశరావే పుటద్వయేనాపి భవేత్సుభస్మ. 102

తా. శుద్ధిచేసిన ఇత్తడిరేకులకు సమభాగము శుద్ధిచేసిన గంధకము
జిల్లేడుపాలతో నూరి యారేకులకు లేపనముచేసి యెండ నెండించి ప్రతి
యం దునిచి రెండు గజపుటంబు లిడిన ఇత్తడి భస్మంబగును.

110. ఇత్తడిభస్మగుణము.

సకలవాయు రుజం గుదజాం రుజం గ్రహణికాం కఫ పాం
డుభవాం రుజమ్, శ్వసన కామల శూల భవాం, రుజంహ
రతి భస్మ తదారకసంభవమ్. 10

తా. ఇత్తడిభస్మము, సమస్తవాతజనిత రోగంబులను, గుదరోగమును,
గ్రహణిని, కఫమును, పాండువును, శ్వాసమును, కామిలను, నశింపంజేయును

111. అపక్వదోషము.

వివిధరోగచయం కురుతే భ్రమం గుదరుజం హృతిమేహ
రుజాంగణమ్, వివిధతాపక మాతనుతే తనౌ విస్మృపమా
రకమాశు హి మృత్యుదమ్. 10

తా. శుద్ధిచేయని ఇత్తడి భస్మము, పలువిధరోగములను, భ్ర
మను, గుదరోగమును, ప్రమేహమును, పలువిధజ్వరములను, మృత్యువు
గలుగంజేయును.

112. సప్తధాతుపరీక్షాక్రమము.

స్వర్ణం కపోతకంఠాభ మారమేవం సదాభవేత్,
శుల్బం మయూరకంఠాభం తారవంగౌ సముజ్జ్వలౌ.
కృష్ణసర్పనిభం నాగం తీక్ష్ణం కజ్జరప్రభమ్,
తదా శుద్ధం విజానీయా ద్వాంతిభ్రాంతి వివర్జితమ్. 10

తా. సువర్ణము, ఇత్తడి, వీని భస్మంబులు పావురపుపిట్టకంఠములో తు
ల్యమగు వర్ణముగలవిగను, తామ్రము నెమలి కంఠముతో తుల్యమగు వర్ణము
గలదిగను, రౌప్య, వంగభస్మంబులు స్వచ్ఛమయిన కాంతిగలవిగను, నాగము

...స్వర్ణతుల్యముగను లోహభస్మము కజ్జలితో తుల్యముగను నుండవల
...ను. మఱియు సీసప్తధాతు భస్మంబులు వాంతి భ్రాంతి దోషరహితంబు
...నుండెనేని యవి క్రమంబుగ శుద్ధి చేయఁబడినవని యెఱుంగందగును.

ఏతత్సర్వం యదా నస్యాత్పుటానస్యాత్సమాచరేత్,
సేవనస్య ప్రమాణంచ కథయిష్యే హితేషిణః.

తా. సువర్ణాదిభస్మములకు, పైనిచెప్పిన కపోతకంఠాదివర్ణంబులు గలు...ను పుటంబులు వేయుచుండవలయును. ఆసప్తధాతు భస్మసేవన ప్రమా...ణంబుల నిఁక వచించెదను.

113. ఔషధములుచేయుటకు ప్రశస్తస్థానంబులు.

ఊర్ధ్వమాచ్ఛాదితే దేశే వస్త్రాదిప్రావృతే తథా,
గృహేవా నిర్జనే పూతే భేషజం కారయేద్బుధః. 106

తా. ఊర్ధ్వభాగమున నాలుగు పార్శ్వములయందు వస్త్రాదులచే ...బడియుండెడి ప్రదేశంబుననేని, పవిత్రగృహంబుననేని, జనసమూహ...లేని గృహంబుననేని, ఔషధముల చేయవలయును.

ఊర్ధ్వముఖై శ్శిలాపుత్రైశ్శిలాయాం మర్దయేత్సదా,
తదాహి ద్విగుణం వీర్యం స్యాదీశానముఖో యది. 107

తా. ఔషధము నూరేశిలను ఊర్ధ్వముఖంబుగపట్టుకొని, ఈశానముఖంబుగ ...ప్పుండి, ఔషధమును ఖల్వమునమర్దించిన దానికి ద్విగుణవీర్యముగలుగును.

తింత్రిణీ ఖదిరాదీనాం సుదృఢే విమలే తథా,
ఉలూఖలే ఖేసయిత్వా గ్రాహ్యం భేషజముత్తమమ్. 108

తా. చింత, చండ్ర మొదలగువానిచే దృఢమయి నిర్మలమగు రోలు ... ఉత్తమ ఔషధములు దంచునిమిత్తము వైద్యుఁడు నిర్మింపవలయును.

114. ఔషధములు స్పృశించుట కనర్హులు.

రజస్వలాఽనపత్యావా పాషండీ యదివా స్పృశేత్,
అమయీవాపి భైషజ్యం నిర్వీర్యం జాయతే తదా. 109

తా. రజస్వలలు, వంధ్యాస్త్రీలు, పాషండులు, రోగులు, వీరు
షధమును స్పృశింపఁగూడదు. స్పృశించినచో ఔషధము నిర్వీర్యంబగు

115. ఔషధములు చేయతగని స్థలములు.

నకార్య మౌషధం శూన్యే నౌకాయాం హట్టమండలే,
మార్గే తరుతలే వాపి శూన్యే శూన్యఫలం భవేత్. 11

తా. శూన్యస్థలము, ఓడ, అంగడి. మార్గము, వృక్షమునకు క్రి
ప్రదేశము, వీనియందు ఔషధములు చేసిన నవి నిర్వీర్యంబు లగును.

116. ఔషధ పాత్ర.

ఔషధం హేమ రజత మృద్భాజన పరిస్థితమ్,
పిబే త్సంచింత్య విష్ణుంచ పీత్వా పాత్ర మధోముఖమ్.
నిక్షిప్య తస్య సలిలం తాంబూలాద్యుపకల్పయేత్,
మాత్రయా హీనయా ద్రవ్యో వికారం ననివర్తయేత్.

తా. బంగారము, వెండి, మన్ను, వీనిలో దేనిచేనైనఁ జేయంబ
పాత్రయందు ఔషధము నునిచి విష్ణుధ్యానముచేసి, పానం బొనర్చి యా
త్రయందు శిష్టమగు కషాయాదులు భూమియందు పడునటుల నాపాత్ర
బోర్లించవలయును. పిదప, తాంబూలాదులను భక్షింపవలయును. ఔష
మును హీన ప్రమాణముగ సేవించిన నది రోగమును నివర్తింపఁజేయదు.

ద్రవ్యాణా మతిబాహుల్యా ద్వ్యాపత్సంజాయతే భృశమ్,
మాత్రాయా మాశు వపుషం స్థాన మగ్నిం బలం వయః
వ్యాధిం ద్రవ్యంచ కాలంచ వీక్ష్యమాత్రాం ప్రకల్పయేల్

తా. ఔషధద్రవ్యబాహుళ్యముచే రోగికి వికారము గలుగును. అం
నంజేసి శరీరము, స్థానము అగ్ని, శక్తి, వయస్సు, వ్యాధి, ద్రవ్యము, కా
ము, మొదలగువానిని వైద్యుఁడెఱింగి ప్రమాణానుగుణ్యముగ నౌషధమ
ప్రయోగింపవలయును.

ఉత్తమస్యఫలంమాత్రా త్రిభి శ్చాప్తైశ్చ మధ్యమే.
జఘనస్య పలార్ధేన స్నేహ క్వాథౌషధేషుచ,
సార్ధపలం పలంచార్ధం విదద్యాద్గుడఖండయోః. 113

తా. స్నేహము, కషాయము. ఇట్టి యౌషధములయందు ఉత్తమౌష ధమును పలప్రమాణంబును, మధ్యమౌషధమును మూఁడుఅక్షములు ప్రమాణంబును నిషిద్ధౌషధమును అర్ధపలప్రమాణంబును ఒసంగవలయును. బెల్లము నందు నౌషధమును ప్రయోగించునెడల ఒకటిన్నరపలప్రమాణంబును, కలకండయందు ఒసంగునెడల అర్ధపలప్రమాణంబును నీయవలయును.

శ్రేష్ఠ మధ్యమ హీనేషు మాత్రేయం మునిభిః కృతా,
అత్రస్యాత్ సౌశ్రుతం పంచ రక్తిమా సాధకం పలమ్.
మోదకం వటకం లోహం కర్షమాత్రం ప్రయోజయేత్,
కర్షద్వయం పలంవాపి దేయం కోష్ఠాద్యపేక్షయా. 114

తా. మునులు, శ్రేష్ఠ, మధ్యమ, హీనఔషధములయందు ప్రమాణంబు త్రివిధంబు లని వచించెదరు. అందు సుశ్రుతములో మోదకము, వటకము, లేహ్యము, వీని విషయమయి చెప్పంబడియుండెను. పంచరక్తిమాత్రా ప్రమాణము శ్రేష్ఠంబు. మధ్యమమాత్రా ప్రమాణము ఒకపలము. హీన ప్రమాణము ఒకకర్షము. కోష్ఠాదిరోగంబులందు రెండుకర్షంబులేని, ఒకపలప్రమాణంబేని ఒసంగవలయును.

శ్రేష్ఠ మధ్యమ హీనేషు ద్వాదశాష్టచతుష్టయైః,
మాషైః గ్గుగ్గులమాత్రేయం కోష్ఠం వీక్ష్య విభావయేత్.

తా. శ్రేష్ఠ మధ్యమ హీన ప్రమాణంబుల చొప్పున కోష్ఠాదిరోగబంబు నెఱింగి పండ్రెండు, ఎనిమిది, నాలుగు, మాషముల ప్రమాణముగ గుగ్గులమును జేర్చి ఔషధములను కల్పనజేయవలయును.

గుంజామాత్రరసం దేవి హేమభస్మంచ దాపయేత్,
తారం ద్విగుంజకం ప్రోక్తం రవిజీర్ణం త్రిగుంజకమ్. 116

తా. సువర్ణభస్మము, పాదరసము వీనిని గుంజాప్రమాణంబును, భస్మమును ద్విగుంజాప్రమాణంబును, తామ్రభస్మమును త్రిగుంజాప్ర బును ఒసంగవలయును.

తీక్ష్ణాభ్రి నాగ వంగానాం కర్పూరస్య శిలాజతోః,
షడ్గుంజాప్రమితామాత్రా నానోపరసమాషకమ్. 11

తా. లోహము, అభ్రికము, సీసము, కర్పూరము, శిలాజిత్తు, ఆఱు గురిగింజల ప్రమాణము సేవించవలయును. మఱియు పలువిధములగు ధాతుభస్మంబులను మాషమాత్ర ప్రమాణము సేవింపందగును.

యవమాత్రం విషం దేవి! గుంజామాత్రంచ కుష్టినే,
వజ్రం యవద్వయమితం తారకం యవస ప్తకమ్. 11

తా. అందరకు విషమును యవప్రమాణంబు నీయవలయును. కుష్టురోగికిమాత్రము గుంజామాత్రము నీయవలయును. వజ్రభస్మమును రెం యవలప్రమాణంబును, రజతభస్మమును ఏడు యవలప్రమాణంబును, అం కును ఇయ్యవలయునని ఈశ్వరుఁడు పార్వతికి వచించెను.

తతో బుద్ధ్వా భిషక్ దద్యా త్ప్రియోమాత్రేతికీర్తితా,
కర్షాదాతు పలం యావ ద్దద్యా త్షోడశికం జలమ్.
తతస్తు కుడవం యావత్తోయ మష్టగుణం భవేత్,
చతుర్గుణ మతశ్చోర్ధ్వం యావత్ప్రస్థాదికం భవేత్. 11

తా. ఇట్లు సామాన్యముగ మాత్రా ప్రమాణము వచింపఁబడిరెు. కా వైద్యుఁడు దేశకాలాదులను బుద్ధిచే నాలోచించి ఔషధన్యూనాధిక్యప్ర ణంబుల నెఱింగి ప్రయోగింపవలయును. కర్ష ప్రమాణము మొదట పలపర్య తము చెప్పబడియుండెను. శ్లోకమానసంఖ్య ప్రకారము గ్రహింపఁబడియుం స్థలంబున కర్షాది ప్రమాణము మొదలు పదియాఱింతల యుదకమును ఒస వలయును. పలప్రమాణము మొదలు కుడవపర్యంతము చెప్పఁబడియుండు శ్లో కమానసంఖ్యాప్రకారము గ్రహింపఁబడియుండు స్థలంబున నెనిమిదింతల

ను ఒసంగవలయును. కుడవము మొదలు ప్రస్థమువఱకు గ్రహింపఁబడి
ను స్థలంబున నాలుగింతల యుదకమును ఒసంగవలయును.

కాలదోషా వయోవీక్ష్య నరాణాం మందవీర్యతామ్,
అనిర్దిష్టప్రమాణానాం ప్రమాణ మిద మీరితమ్. 120

తా. కాలము, దోషము, వయస్సు, శక్తి, వీర్యము, మొదలగువాని
లముల నెఱింగి వైద్యుఁడు మాత్రాప్రమాణముల గల్పింపవలయును.
షధమునందు ప్రమాణము చెప్పఁబడకుండెడినో అట్టిస్థలంబున నీప్ర
ణములనే సామాన్యముగ గ్రహింపవలయును.

117. సప్తధాతుసేవన మాత్రాప్రమాణము.

వల్లార్ధం కనకంచ కాంచనమితం రూప్యంచ శుల్బం తథా
తీక్ష్ణం వంగ భుజంగ మారనిచయో వల్లార్ధవల్లాన్వితః,
తత్తుల్యా శుభ పిప్పలీ నిగదితా క్షౌద్రంచ కర్షోన్మితమ్
సేవ్యంసం పరిహాయ గ్రీష్మశరదా తామ్రంనుసేవ్యంనరైః.

ఇత్యనుపానమఞ్జర్యాం సప్తధాతూనాం శోధన మారణ
రోగానుపాన ప్రకరణం నామ పఞ్చమస్సముద్దేశః.

తా. సువర్ణ, రౌప్య, తామ్ర, భస్మంబుల ఒకటిన్నర గురిగింజప్రమా
ణమును లోహము, వంగము, సీసము, ఇత్తడి భస్మంబుల తొమ్మిది గురిగిం
ప్రమాణంబును సేవింపవలయును. సువర్ణాదిభస్మంబులను సేవించునెడ
సమంబుగ శుద్ధిచేసిన పిప్పలిచూర్ణంబును, రెండుతులముల తేనెను
సేవింపవలయును. తామ్రభస్మమును గ్రీష్మ, శరదృతువులయందు
తక్కిన అన్ని ఋతువులయందును సేవింపందగును.

సప్తధాతు శోధనమారణరోగానుపాన ప్రకరణము
ముగిసెను.

——

సప్తోపధాతూనాం
శోధనమారణరోగానుపాన ప్రకరణము.

———

తాళేన వంగం దరదేన తీక్ష్ణం నాగేన హేమం శిలయా నాగమ్, శుల్బం తథా గన్ధవరేణ నిత్యం తారంచ మా కవరేణ హన్యాత్.

తా. తాళకముచే వంగమును, ఇంగిలీకముచే లోహంబును, సీస సువర్ణంబును, మణిశిలచే సీసంబును, శుద్ధగంధకముచే తామ్రంబును, మా కముచే రౌప్యంబును మృతిజెందును.

118. ఉపధాతువుల సంఖ్య.

నీలాంజనం మాక్షీక తుత్థ తాలం శిలాభ్రకో వారసకం సప్త, వదంతి నిత్యం కిలచోపధాతూ స్తచ్ఛోధనం సం కీర్తయిష్యే.

తా. నీలాంజనము, (అంటిమనీ=సుర్మా) మాక్షీకము, మైలుతు తాళకము, మణిశిల, అభ్రకము, రసకము, అనువానిని సప్తోపధాతువు మునులు వచించెదరు. కావున వానిశోధనమారణంబులను వచించెద.

119. నీలాంజనశుద్ధి.

నీలాంజనం గాఢతరం విచూర్ణం జంబీరతోయేన విభా యేత్తత్, తీవ్రాతపే హ్యేకదినం సుశుద్ధం భవేత్సుకా వ్యథ యోజనీయమ్.

తా. నీలాంజనములు కడుసూక్ష్మముగ చూర్ణముచేసి, దాని పండ్లరసముతో భావనచేసి మంచి యెండలో నొకదినము ఎండించిన వది యగును. అట్టి నీలాంజనమును సర్వకార్యములయం దుపయోగింపనగును.

120. హేమమాక్షీక శుద్ధి.

త్రయోపిభాగాశ్శుభమాక్షికస్య ద్వైకోపిభాగశ్శుభసైం
ధవస్య, తన్మాతులుంగస్య రసస్య భావోజంబ్వామ్రజంబీర
రసస్య భావః సుఖర్పరే లోహజ దర్విణాగ్నౌ సంచాలయే
ద్ద్వైస్య పతిశ్చ మందమ్, తత్ఖర్పరే రక్తిమతా యదాస్య
త్తదాను శుద్ధా ఖలు హేమమాక్షీ. 4

తా. స్వచ్ఛ మగు సువర్ణమాక్షీకము 3 భాగములు, సైంధవలవణము
గము గ్రహించి, మాదీఫలరసమున మర్ధించి భావనచేసి, పిదప దానిని
రసముచే, మామిడిరసముచే, నిమ్మపండ్లరసముచే, భావనచేసి దృఢమ
మూకుడులోవైచి అగ్నిపైనిడి యినుపగరిటతో మెల్లమెల్లగ వేయిం
చిన మూకు డెపుడు ఎఱ్ఱగ నయ్యెడినో యపు డది నిశ్చయముగ శుద్ధి
దని తెలియందగును.

121. సువర్ణమాక్షీకమారణము.

హేమమాక్షీకవిచూర్ణకంన్యసే త్ఖర్పరే బహుళ నింబజై
ర్ద్రవైః, చాలయే త్తదనులోహ దర్విణా ఖర్పరేతదపియా
మకద్వయమ్. సంమృతాయది సురక్తతాభవే త్పిప్పలీ మ
ధుయుతా త్రివల్లకా, సేవతాం బహుళ పాణ్డుకామలా
వాపిపిత్తక హాలీమకం జయేత్. 5

తా. శుద్ధిచేసిన సువర్ణ మాక్షీకములో తెల్లమిరియాల రసమును, నిమ్మ
రసమును, అధికముగనైచి మర్ధించి రెండురెండించి యొకమూకుడులో
అగ్నియందిడి యినుపగరిటతో రెండుయామములు మర్ధించుచుండిన నది
మగు రక్తవర్ణముగలదియై మృతిఁజెందును. ఆభస్మములోఁ మూడు
గుంజల యెత్తును గ్రహించి దానికి సమముగ పిప్పలి చూర్ణము, తేనె
సేవించిన ప్రబలమయిన పాండువు, కామల, వాతపిత్తహాలీమక
నశించును.

122. సువర్ణమాక్షికగుణము.

వివిధ పాండుగదార్శ భగ్నసుకం క్షయం శ్వసనకంచ జ
స్మృత మాక్షికమ్.

తా. సువర్ణమాక్షికభస్మము పలువిధములైన పాండు, క్రిమి, క్ష
రోగములను, శ్వాసమును బోగొట్టును.

123. తారమాక్షిక శోధనము.

కర్కోటికాభిః కిల మేషశృంగీ రసైశ్చ జంబీరరసైః క్రి
కమ్, సంభావయే దాతపకే సుతీవ్రే తదాను శుద్ధా
తారమాక్షికా.

తా. తారమాక్షికమును మారేడు, ఇద్ది, నిమ్మపండ్లరసములలో భా
చేసి యొకదినము తీవ్రమగుయెండ నెండించిన నది శుద్ధి యగును.

124. తుత్థకశుద్ధి.

కపోతమార్జారపురీషసార్ధం విమర్ద యేత్తుత్థక మేవగాఢమ్,దశ
శకం టంకణ మేవ తత్వా సంపాచయే త్సన్మధునాచదధ్నా
ణం విధేయం శ్వహిరణ్య రేతా పుటేపుటే తుత్థక మేవ శుద్ధ

తా. మైలుతుత్తమును పావురము పిల్లిమలములచే బాగుగ మర్ది
యందు దశాంశము శుద్ధిజేసిన వెలిగారము వైచి మర్దించి బిళ్ళచేసి ఎ
నెండించి ప్రమిదెలయందునిచి చీలచేసి క్షణకాలము పచనముచేసినపిమ్మ
పాంగశీతలమున పెరుగుతో మర్దించి పైప్రకారము పుటంబిడి మరల
శీతలమున తేనెతో మర్దించి క్షణకాలము పుటంబిడిన నది శుద్ధి యగును.

125. హరితాళకశుద్ధి.

డోలాయంత్రే కాంజకే శుద్ధతైలే కూష్మాండాఖ్యేవై
రాయః కషాయే, యామం యామం పాచయే త్తాల
ర్ణం పశ్చా చ్ఛుద్ధం కార్యకే యోజనీయమ్.

తా. హరితాళకచూర్ణమును డోలాయంత్రములో నునిచి కలి, తైల సమ్మాడురసము, త్రిఫల కషాయములచే, ప్రత్యేకప్రత్యేకముగ నొక ండిన నది శుద్ధియగును. ఇట్టిదానిని సర్వకార్యములయం దుపయో గింపను.

126. హరితాళకమారణము.

మూత్మం విచూర్ణం శుచి తాలకస్య సంభావయే ద్వింశతి వాసరైశ్చ, అశ్వత్థతోయే శుచి ఖల్వమధ్యే ఘృష్ట్వా విధే యోద్దృఢగోలకోపి. అశ్వత్థభూత్యార్ధభృతేచ భాండే న్య స్తతో గోలకఏవ మందమ్, సంపూర్యభూత్యాథ శరా వకేణ నిరుధ్య ముంచే చ్చగజాఖ్యయంత్రే, సహస్రవనో పల సంయుతేవై మృతిం వ్రజేద్యామచతుష్టయేన, నిర్ధూ మమేవం యది తప్తలోహే ముంచే త్సశుద్ధిం శుభశుక్ల వర్ణమ్. 10

తా. శుద్ధిచేయఁబడిన హరితాళకచూర్ణమును రావిపట్టరసమున ఇరువది దినములు భావనచేసి ఖల్వమున మర్దించి బిళ్ళచేసి రెుండించి యొక చిన్న కుండలో సగమువఱకు రావిచెక్క భస్మముబోసి దానిపై నాబిళ్ళనుం చి దానిపై మరల రావిచెక్కభస్మముబోసి నాకుండపై మూకుడుమూసి చీల చేసి రెుండించి వేయి పిడకలతో గజపుటం బిడిన నాలుగుజాము ల మృతిజెందును. అందు పొగలేకుండిన నది మృతిఁజెందినదని రెుఱింగి ని పొంగశిలమున దీసి యినుపపాత్రను తప్తముచేసి యందాశుక్లవర్ణ హరితాళక భస్మమునువైచిన నది పరిశుద్ధంబగును.

127. హరితాళకగుణము.

శీతివాతా న్కఫపిత్తరోగాన్ కుష్ఠంచ మేహంచ గుదా మయంచ, నిహంతి వల్లార్ధమితంచ తాళం షడ్వల్లఖండేన సమంచభుక్తమ్. 11

తా. వల్లార్ధప్రమాణ శుద్ధహరితాళకభస్మమును ఆరువల్లముల కలు... లో కలిపి సేవించిన ఎనుబదివాతములు, కఫపిత్తరోగములు, కుష్ఠువు, ప్రమేహము, మూలవ్యాధి, మొదలగు సమస్తరోగములు నశించును.

128. అపక్వహరితాళదోషము.

అశుద్ధతాళం ఖలు పీతవర్ణం సధూమకం వాత చయం
చపిత్తమ్, పంగుత్వకుష్ఠే తనుతే నరాణాం దేహస్యనాశం
ప్రకరోతి సద్యః.

తా. శుద్ధిచేయని హరితాళకము వాతసంచయము, పిత్తము, పంగుత్వము, కుష్ఠువు, వీనినిఁ గలుగజేయుటయే గాక శరీరమునకు పీతధూమ్రవర్ణము... శీఘ్రముగ నాశనంబును గలుగజేయును.

129. మణిశిలశుద్ధి.

అజాయాశ్చమూత్రే పురా పాచయేద్దివ్య మణి ర్దా...
హం డోలకాయంత్రవర్యే, తదా పాచయే త్తప్తపాత్రే...
నైకం సుశుద్ధాశుభే సర్వకార్యే ప్రయోజ్యా.

తా. మణిశిలను డోలాయంత్రమున నునిచి - అందు మేకమూత్రము బోసి మూఁడుదినములు వండి, పిదప దానిని లోహపాత్రలో నునిచి ... కాలముపటము వేయించిన నది శుద్ధియగును ఇట్టి మణిశిలను సర్వకార్యము... యం దుపయోగింపనగును.

130. రసక (కఫరి) శుద్ధి,

పుంసశ్చమూత్రే రసకస్య చూర్ణం గోమూత్రకే సప్త
దినాని, సండోలకాయంత్రవరే సుశుద్ధం సంయోజనీయ
సకలేతు కార్యే.

తా. రసకమును చూర్ణముచేసి డోలాయంత్రమున నునిచి అందు మూత్రమును, గోమూత్రమునుబోసి యేడుదినంబులు వండిన నది శుద్ధియగును. ఇట్టిదానిని సర్వకార్యములయం దుపయోగింప నగును.

131. అభ్రకసంఖ్య.

అభ్రం సం కథితం చతుర్విధ మథో శ్వేతంచ కృష్ణం తథా
రక్తంధూమ్ర మథో విమృశ్య సుధియా శ్వేతంచ విప్రాభి
ధమ్, కృష్ణం క్షత్రియ మేవ పీత గగనం వైశ్యంచ ధూ
మ్రం తథా శూద్రం సం గదితం భిషగ్వరగణై ర్గ్రంథా
వశే ర్బుధైః. 15

తా. అభ్రకము శుక్ల, కృష్ణ, పీత, ధూమ్రములను నాలుగువిధములు. శ్వేతవర్ణముగలది బ్రాహ్మణజాతియనియు, కృష్ణవర్ణముగలది క్షత్రియజాతియనియు, పీతవర్ణముగలది వైశ్యజాతియనియు, ధూమ్రవర్ణముగలది శూద్రజాతియనియు, బుద్ధిమంతు లగు వైద్యశ్రేష్ఠులు వచించెదరు.

శ్వేతాభ్రకే రూప్య మథోవదంతి కృష్ణాభ్రకేజాంబునదం
చవైద్యాః, విచిత్రవర్ణత్వ మథోపి పీతే నిరర్థకం ధూమ్ర
సమానకాభ్రమ్. 16

తా. శ్వేతాభ్రకము రౌప్యగుణతుల్యముగను, కృష్ణాభ్రకము సువర్ణ తుల్యముగను, పీతాభ్రకము అనేకగుణములుగలదిగను, ధూమ్రవర్ణాభ్రక గుణహీనముగను, నుండునని వైద్యవరులు వచించెదరు.

132. అభ్రకదోషము.

గగనే గరలాదిదోషకం భిషక స్సం ప్రవదంతి మానినః,
అథతస్య విశుద్ధిమారణే కథయిష్యేవిధినైకవర్త్మనా. 17

తా. అభ్రకమున విశేషదోషముగలదని వైద్యవరులు వచించెదరు. అది పోవుటకై తగినశుద్ధిని, ఒక విధముగ మారణమును వచించెదను.

133. అభ్రకమారణము.

శిలాఖలే ఖండిత మభ్రకృష్ణం క్షిపే త్తథా కాంజికమేవ
వైద్యః, పిష్ట్వా శిలాయాంచ పునఃపునశ్చ న్యసేత్సుసత్యం

కిలస ప్తవారమ్. పశ్చాద్భాండముఖే నిబధ్యరుచిరం వ
జలైఃపూరయేత్ తద్విహిత్వచయాసమంద్రుఢతరం
ర్దయే ద్ధప్తకైః, యద్భ్రష్టాద్య దధఃపతే చ్ఛుభతరం
చ ధాన్యాభ్రకమ్ పశ్చా చ్ఛుద్ధశిలాతలే దృఢతరం
మర్దనీయం తదా వజ్రశ్రో(-ద్భవదుగ్ధధేనుసలిలై
రుదంతీ ఒలా వాసా చిత్రక శాల్మలీ బల వరా కు
డికా దాడిమీ, జాతీ గోక్షుర శంఖపుష్పలతికా మో
మృతా బర్బరీ ద్రాక్షా మూలక రాక్షసీ తులసికా ము
విశాలా మదా. గోజిహ్వా సలిలై ర్విదారిలతికాభృ
గంధాజలా శతపుష్పా తపనోద్భవై స్స్వరసకై సం
దైవద్యరాట్, రాత్రౌ సంపరిపాచయే ద్గజపుటై
వారాణ్ పృథక్ న్యగ్రోధస్య జటారసస్య సతతం
తోయస్యచ. భావాశ్చైవ పుటాశ్చ వింశతిమితాః
ష్వా కపిత్థస్య వై చించిణ్యాః ఫలకోద్భవై శ్చ
త్రిపుట శీతాన్వితైః, పశ్చా న్నింబరసస్య ధేను
స్సంమిశ్రగాడస్యచ దధ్నః ఖండఘృతస్యరమ్య మ
వారాశ్చ పంచాదశ. పశ్చా చ్చంద్రికయాభివర్జిత
భ్రంనై సుశుద్ధం భవేత్ రక్తం రస్యతరం సుసేవ్య
నీశానాం గణైస్సర్వదా.

తా. కృష్ణాభ్రకమును రోటిలోవైచి మెత్తగదంచి పుల్లనికలిలో
వేసి ప్రాతఃకాలమునదీసి, ఖల్వంబున నునిచి మెత్తగనూరి మరల
నానవేయవలయును. ఇట్లు ఏడుమార్లుచేసి, పిదప నొకకుండలో
వైచి దానిపై బట్టకట్టి యాబట్టపై అభ్రకపుముద్దను తగుమాత్రపు
నునిచి హస్తముచే మర్దించుచుండిన. అభ్రకము కుండలో స్రవించును.
నాకుండలోని పైనీళ్ళనువంచివేసి అడుగున నిలచియుండెడి అభ్రకము

లయును. ఇదియ శుద్ధధాన్యాభ్రక మనంబడును. ఈశుద్ధధాన్యాభ్రక
రాగు గాకడిగిన రాతిపైనునిచి దృఢముగమర్దింపవలయును. పిదప దానిని
కెముదుపాలు, జిల్లేడుపాలు, గోమూత్రము, బ్రహ్మిచెట్టురసము, సంజీ
మత్తిపులగము, అడ్డసరము, చిత్రమూలము, బూరుగ, ఉలిమిడి, పిల్లి
కూష్మాండము, దానింబ, జాజియాకు, పల్లేరు, శంఖపుష్పి, అజామో
తిప్పతీగ, వాయింట, ద్రాక్ష, ముల్లంగి, బలురక్కసి, తులసి, బోడతర
చిత్రచ్చ, మదా, ఎద్దునాలుకచెట్టు, నేలగుమ్మడు, గుంటగలగర, నల్లవస,
వల్లకీడిగింజరసములచే నేడేడుమార్లుమర్దించి బిళ్ళచేసి యెండబెట్టి చీల
సాయంకాలంబున ప్రత్యేక ప్రత్యేకములుగ గజపుటంబులిడవలయును.
వాడు స్వాంగశీతలమున తీసి, మఱ్ఱియూడలరసము, ములువెలగరసము
విరువదేసిమార్లు భావనచేసిన యిరువదేసిపుటంబు నిడవలయును. మఱి
దీనిని వెలగపట్టురసము, చింతపండుగుజ్జులచే భావనచేసి బాగుగ పుటంబిడ
యును. మఱియు నిమ్మపండ్లరసము, గోమూత్రము, బెల్లపుపానకము, సెరు
ఖండశర్కర, నెయ్యి, తేనెలతో పదునైదేసిసారులు భావనలుచేసి పుటం
వలయును. పుటంబులిడిన నది పరిశుద్ధమై తెలుపువర్ణమునువిడిచి యెఱ్ఱ
ను. ఇట్టి అభ్రకమును రాజులు సర్వదా సేవించుచుండవలయును.

134. అభ్రకగుణము.

శుద్ధాభ్రం నను వల్లకద్వయమితం కృష్ణా మధుభ్యాం
యుతమ్ మేహా శ్వాస విషం చ కుష్ఠనుతులం వాతాంశ్చ
పిత్తాకఫాన్, కాసక్షీణ క్షతక్షయ గ్రహణికా పాండు
భ్రమం కామలమ్ గుల్మాద్యంచ యథానుపానవిధినా మృ
త్యుంచ జేజీయతే. 24

తా. ఇట్టి శుద్ధాభ్రకమును ఆఱుగురిగింజల ప్రమాణము, తేనె పిప్ప
ర్లములతో అనుపానముచేసి సేవించిన ప్రమేహము, శ్వాస, విషవికా
కుష్ఠువు, వాతరోగములు, పిత్తరోగములు, కఫరోగములు, కాసము

క్షీణత్వము, గాయములు, క్షయము, సంగ్రహణి, పాండువు, భ్రమ,కా... గుల్మము మొదలగురోగంబులను, అకాలమృత్యువును నివారించును.

(అన్యచ్చ) మృతాభ్రకం కామబలప్రదంచ విషం ... చ్చాఘ్వసభగందరాద్యమ్, మేహాభ్రమం పిత్తకఫంచ ... సక్షయం నిహన్త్యేవ యథానుపానాత్.

తా. మృతాభ్రకము విషవికారము, వాతము, శ్వాసము, భగందర..., ప్రమేహము, భ్రమ, పిత్తము, కఫము, కాసము, క్షయము, మొదలగు... ములయందు అనుపాన విశేషములచేత పుచ్చుకొన్నచో వీర్యవృద్ధియు బల...ను గలుగంజేయును.

135. అపక్వదోషము.

చంద్రికాభియుత మభ్రకం యదాజీవితం ఝడితినాశయే... త్తదా, వ్యాఘ్రరోమ ఇవ చోదరస్థితం వాతనా వితను... గదాన్బహూన్.

తా. అపక్వాభ్రకము జీవితమును శీఘ్రముగ నశింపంజేయునది... వ్యాఘ్రరోమసమానమైన యుపద్రవకారిగను, శరీరంబున నెలకొని బహు... గకారిగ నుండును.

(అన్యచ్చ.) స్తోకో యథా పుష్టి స్తోన్యక్త రపక్వాభ్రక స్తథా... యథా వ్యాఘ్రస్య రోమేవ పంచత్వ ముపజాయతే.

తా. మాత్రాప్రమాణహీనంబును, పుటహీనంబు నగు అభ్రకము వ్యా... ఘ్రరోమ తుల్యంబయి ప్రాణహానిం జేయును.

136. ముత్తియములశుద్ధి.

తురంగీకిలాలాన్వితో డోలకేవై శుభం పాచయే స్మా... కం చూర్ణమేవమ్, దినైకం విధేయోపి వహ్నిశ్చ మంద... శుభే కార్యకే యోజనీయం తతశ్చ.

ఇత్యనుపానమంజర్యాం సప్తోపధాతూనాం శోధన
మారణరోగానుపాన ప్రకరణంనామ
షష్ఠస్సముద్దేశః.

తా. ముత్తియములు చూర్ణముచేసి పొట్లముగట్టి యొకకుండలో ఆడ
మూత్రము పోసి డోలాయంత్రములో నొకదినము మందాగ్నిచే
చేసిన నది శుద్ధియగును.

సప్తోపధాతు శోధనమారణ రోగానుపాన ప్రకరణము
ముగిసెను.

పథ్యాపథ్యప్రకరణము.

137. పథ్యవిధి.

సర్వాన్ ధాతూపధాతూంశ్చ యదా సేవతి మానవః,
తస్య గోధూమచణకై స్తండులంచ ఘృతం పయః 1
శర్కరాభోజనే దేయా తైలం స్నానంచ వర్జయేత్,
అనుపానం సదా దేయం సుపక్వం సువిచారితమ్. 2

తా. సువర్ణాది ధాతువులను, ఉపధాతువులను, సేవించెడి నరుఁడు గో
ధుమ, సెనగలు, బియ్యము, నెయ్యి, ఆవుపాలు, శర్కర, భోజనకాలం
సేవింపవలయును. తైలము, స్నానము, వీనిని వర్జింపవలయును బాగుగ
చేయఁబడిన సువర్ణాదిధాతువులను యుక్తానుపానముగను, ప్రమాణాను
యోగను, సేవింపవలయును

138. శూలాదిరోగములయందు సువర్ణాద్యనుపానము.

శూలే హింగు ఘృతాన్వితం మధుయుతా కృష్ణా పురాణ
జ్వరే వాతే సాజ్య రసోనకై శ్శ్వసనకే క్షౌద్రాన్వితం

త్ర్యూషణమ్, శీతే వ్యాలలతాదలం సమరిచం మే
వరా స్సేవలాః దోషాణాం త్రితయేనుపానముచితం
ద్ర మార్ద్రోద్రకమ్.

తా. వేయించిన యింగువ, నెయ్యి, వీనిని శూలరోగంబునను, యుక్తపిప్పలి చూర్ణమును పురాణజ్వరమునందును, నెయ్యి, తెల్లగడ్డలు, తరోగమునందును, మధుయుక్తత్ర్యూషణమును శ్వాసరోగమునందును, చిత్రమూలము, మిరియాలు శీతరోగంబునందును, త్రిఫలకషాయము, డ ప్రమేహంబునను, తేనె, అల్లపురసము సన్నిపాతరోగములయందును పానము జేయవలయును.

వనపర్పటకం జ్వరే గ్రహణ్యాం
మథితం హేమవిషేవ మీనాక్షులాజా,
కుటజోతిస్రుతౌ వృష్ణోక్ష పిత్తే
గుదకీలేష్వనలక్లమె క్రిమిఘ్నః.

తా. అడవిపర్పాటకమును జ్వరములయందును, సువర్ణభస్మమును కినమజ్జిగతోడ సంగ్రహణులయందును, పరిపేలాల్లను విషవికార వమన యందును, కొడిసెపట్ట, కొడిసెవిత్తులు, కఫ, పిత్తజనిత అతిసారముల దును, అడ్డసరమును పిత్తగుదకీలము, అనలక్లమము, క్రిమిరోగములం అనుపానముఁ జేయవలయును.

శూల విస్ఫోట వాతేషు వ్రణేషు ఉంభనక్రియా,
రక్తస్రావేచాశ్మభేదే తథావృకీవిషూచికే.

తా. శూల, విస్ఫోటకము, వాతరోగము, వ్రణము, మొదలగు యందు ఉంభనక్రియను, రక్తస్రావము, ఆశ్మరి, విషూచి, మొదలగు ములయందు వృకీక్రియను జేయవలయును.

వాతరక్తే బలిం దద్యా చ్ఛిరోరోగేషు శుంఠినా,
అశ్మరీచ తథా కృచ్ఛ్రే హేమహారీతకీబలిమ్.

తా. వాతరక్తము, శిరోరోగములయందు శొంఠిని బలిదానము జేయ వలెను. అశ్మరీ, మూత్రకృచ్ఛ్రములయందు తెల్లకరక్కాయను బలిదానము చేయవలయును.

స్మారేచ మూర్ఛాయాం తైలం వాయు సుశీతలమ్,
ర్ధ్వవాతే బుద్ధిభ్రంశే దేవపుష్పం వచా సహ. 7

తా. అపస్మారము, మూర్ఛల యందు తైలదానంబును, చల్లగాలిని యును. ఊర్ధ్వవాతము, (ఓకర) బుద్ధిభ్రంశములందు, వస, లవంగముల సంగవలయును.

దరేషు పిప్పలీచ క్షయేచ గుడుచీ తథా,
ండౌ రసాదయః శ్రేష్ఠాః ప్రదరేచ రసాంజనమ్. 8

తా. ఉదరరోగమున పిప్పలి, క్షయరోగమున తిప్పతీగె, పాండు న పాదరసాదులు, ప్రదరరోగమున రసాంజనమును, దాన మొసం అత్యంత శ్రేష్ఠము.

ద్రు కండూ పామకుష్ఠే చోకం గంధక పారదైః,
సనాద్ధి భవేచ్ఛాంతి ర్యథా నేత్రే రసాంజనః. 9

తా. దద్రుకుష్ఠము, గజ్జి, పామ, కుష్ఠువు మొదలగురోగంబులయందు గంధకముల కలిపి లేపనముచేసిన శమించును. అట్లెలంగునసే రసాం (సుర్మారాయి) అంజనముచేసిన నేత్రరోగము నివృత్తియగును.

వ మనుపానయోగేన భేషజం కారయే ద్బుధః,
యథా రోగ్యం తథా పథ్యం దేశ కాల వయః పునః.

ఇత్యనుపానమంజర్యాం ధాతుభి ర్ధాతుమారణం తథోప
ధాతూనాం సంఖ్యా శోధనమారణాని ఏవం ధాతూ
పధాతుసేవినః పథ్యాఽపథ్య ప్రకరణం నామ
స ప్త మ స్స ము ద్దే శః.

తా. దేశము, కాలము, అవస్థ, వీనిని విచారించి పూర్వో క్త పథ్యా
పానములచేత వైద్యుఁడు ఔషధములను ప్రయోగింపవలయును.

పథ్యాపథ్యప్రకరణము ముగిసెను.

మానపరిభాషాప్రకరణము.

139. ఔషధమానప్రయోజనము.

న మానేన వినా యుక్తి ర్ద్రవ్యాణాం జాయతే క్వచిత్,
అతః ప్రయోగకార్యార్థం మాన మత్రోచ్యతే మయా,

తా. తూనిక లేకుండ యుక్తిచే యేద్రవ్యమును ఔషధములయం
జేర్చుకొనఁగూడదు. కావున ఔషధమును గావించునపుడు అందుపయోగి
వలసిన ద్రవ్యాదుల తూనికను, కొలతను వచియించెదను.

త్రసరేణు ర్బుధైః ప్రోక్త స్త్రింశద్భిః పరమాణుభిః,
త్రసరేణుస్తు పర్యాయ నామ్నా వంశీనిగద్యతే.

తా. ముప్పది పరమాణువు లొక త్రసరేణు వనంబడును. మఱియు త్రస
రేణువునకు వంశి యనియు నామాంతరము కలదు.

140. పరమాణువు మొదలగువాని వివరణము.

జాలాంతరగతే భానౌ యత్సూక్ష్మం దృశ్యతే రజః,
తస్య త్రింశత్తమో భాగః పరమాణు స్సఉచ్యతే.

తా. సూర్యకిరణములు గవాక్షము మొదలగువాటిలో ప్రసరించునప్పుడు
అందు గానంబడెడి అణువులో ముప్పదవభాగము పరమాణువనంబడును.

జాలాంతరగతై స్సూర్య కరై ర్వంశీ నిగద్యతే,
షడ్వంశీభి ర్మరీచిస్స్యా త్తాభి షడ్భిస్తు రాజికా,
తిసృభీరాజికాభిశ్చ సర్షపః ప్రోచ్యతే బుధైః.

తా. గవాక్షము మొదలగువానియందు ప్రసరించెడి సూర్యకిరణములచేఁ [..] నలుసు వంశీ యనఁబడును. అట్టి ఆఱువంశీ లొక మరీచియనియు, [..]టిని లొక రాజిక యనియు, మూఁడురాజిక లొక సన్న ఆవగింజంత [..] బలుగును.

[..]ష్టసర్షపైః ప్రోక్తో గుంజాస్యా త్తచ్చతుష్టయమ్,
[..]స్తుర త్రికాభిస్స్యా న్మాషకా హేమ ధాన్యకా. 5

తా. ఎనిమిది ఆవగింజలెత్తొక యవగింజ[..]నియు, నాలుగు యవగింజ[..]గింజయెత్తనియు, ఆఱు గురిగింజలెత్తొక మాషమనియుఁ జెప్పఁబడు[..]యు, నీమాషమునకు హేమ మనియు, ధాన్యకమనియు, నామాంత[..] గలిగియుండును.

మాషైః శ్చతుర్భి శ్శాణస్స్యా ద్ధరణ స్సనిగద్యతే,
టంక స్సఏవ కథిత స్తద్ద్వయం కోల ఉచ్యతే,
క్షుద్రభో పటక శ్చైవ వంక్షణ స్సనిగద్యతే. 6

తా. నాలుగు మాషము లొక శాణమనియు, ధరణమనియు, టంకమని [..]జెప్పంబడును. రెండు శాణము లొక కోలమనియు, క్షుద్రభమనియు, [..]మనియు, వంక్షణ మనియుఁ బలుఁగు.

కోలద్వయంచ కర్షస్స్యా త్సప్రోక్తః ప్రాణిమానికా,
అక్షం పిచుః పాణితలం కించి త్పాణిశ్చ తిందుకమ్,
బిడాలపదకం చైవ తథా షోడశికా మతా.
కరమధ్యో హంసపదం సువర్ణం కబళగ్రహమ్,
ఉదుంబరం చ పర్యాయైః కర్ష ఏవ నిగద్యతే. 7

తా. రెండు కోలము లొక కర్షమనియు, పాణిమానికమనియు, అక్ష[..]మనియు, పిచువనియు, పాణితలమనియు, కించిత్పాణియనియు, తిందుక మని[..], బిడాలపదకమనియు, షోడశికమనియు, కరమధ్యమనియు, హంసపదమని[..], సువర్ణమనియు, కబళగ్రహమనియు, ఉదుంబరమనియుఁ జెప్పఁబడును.

స్యాత్కర్షాభ్యా మర్ధపలం శుక్తి రష్టమికా తథా,
శుక్తిభ్యాం చ పలం జ్ఞేయం ముష్టి రామ్రం చతుర్థి
ప్రకుంచ షోడశీ బిల్వం పలమేవాత్ర కీర్త్యతే.

తా. రెండు కర్షము లొక అర్ధపలమనియు, శుక్తియనియు, యనియు, రెండుశుక్తు లొకపలమనియు, ముష్టియనియు, అమ్రమనియు, ర్థిక మనియు, ప్రకుంచమనియు, షోడశీబిల్వమనియుఁ జెప్పఁబడును.

పలాభ్యాం ప్రసృతి ర్జ్ఞేయా ప్రసృతశ్చ నిగద్యతే,
ప్రసృతిభ్యా మంజలిస్స్యా త్కుడవో౽ర్ధశరావకః,
అష్టమానంచ సంజ్ఞేయం కుడవాభ్యాంచ మానికా,
శరావోష్టపలం తద్వ ద్జ్ఞేయ మత్ర విచక్షణైః.

తా. రెండు పలము లొక ప్రసృతియనియు, ప్రసృతయనియు ప్రసృత లొక యంజలియనియు, కుడవమనియు, అర్ధశరావక మనియు, మానమనియు, రెండు కుడవము లొక మానికయనియు, శరావమనియు, పల మనియుఁ బఱఁగును.

శరావాభ్యాం భవే త్ప్రస్థ శ్చతుఃప్రస్థై స్తథాఢకమ్,
భాజనం కాంసపాత్రంచ చతుష్షష్టిపలం చ తత్.

తా. రెండుశరావకము లొక ప్రస్థమనియు, నాలుగు ప్రస్థము లొ కమనియు, భాజనమనియు, కాంసపాత్రమనియుఁ జెప్పఁబడును. అ అరువదినాలుగు పలములు.

చతుర్భి రాఢకై ర్ద్రోణః కలశో నల్వణోన్మనః,
ఉన్మానశ్చ ఘటో రాశి ర్ద్రోణపర్యాయ సంజ్ఞకాః.

తా. నాలుగు ఆఢకము లొకద్రోణమనియు, కలశమనియు, మనియు, ఉన్మనమనియు, ఉన్మానమనియు, ఘటమనియు, రాశి యని బఱఁగును.

ద్రోణాభ్యాం శూర్పకుంభౌచ చతుష్షష్టి శరావకః,
శూర్పాభ్యాంచ భవేద్ద్రోణీ వాహో గోణీచ సాస్మృతా.

తా. రెండుద్రోణములు శూర్పమనియు, కుంభమనియు, రెండు శూర్పములు ద్రోణియనియు, వాహమనియు, గోణియనియు చెప్పంబడు (ద్రోణి యన అరువదినాలుగు శరావములు).

ద్రోణీ చతుష్టయం ఖారీ కథితా సూక్ష్మబుద్ధిభిః,
చతుస్సహస్రపలికా షణ్ణవత్యధికాచసా. 13

తా. నాలుగు ద్రోణులు ఖారియని చెప్పంబడును. (ఖారి యన నాలుగువేల తొంబదియారు పలములు).

పలానాం ద్విసహస్రంచ భారఏకః ప్రకీర్తితః,
తులా పలశతం జ్ఞేయం సర్వత్రైవైష నిశ్చయః. 14

తా. రెండువేల పలము లొక భారమనియు, నూఱుపలము లొకతుల యనియుఁ జెప్పంబడును. కావున నీగ్రంథంబునఁ జెప్పంబడిన ప్రమాణంబుల నన్నిటి నిదేప్రకారముగ నెఱుంగందగును.

మాష టంకాక్ష బిల్వాని కుడవః ప్రస్థమాఢకమ్,
రాశి ర్గోణీఖారి కేతి యథోత్తరచతుర్గుణాః 15

తా. నాలుగు మాషము లొకటంకమనియు, నాలుగు టంకము లొక అక్షమనియు, నాలుగు అక్షము లొకబిల్వమనియు, నాలుగు బిల్వము లొక కుడవమనియు, నాలుగు కుడవము లొక ప్రస్థమనియు, నాలుగు ప్రస్థము లొక ఆఢకమనియు, నాలుగు ఆఢకము లొక రాశియనియు, నాలుగురాసు లొక గోణియనియు, నాలుగు గోణు లొకకారియనియు నెఱుంగవలయును.

(ఇఁక పచ్చివిగనుండెడి ద్రవ్యముల పరిమాణంబుల వచించెదను).

గుంజాదిమాన మారభ్య యావత్స్యాత్కుడవ స్థితిః,
ద్రవార్ద్ర శుష్క-ద్రవ్యాణాం తావ న్మానం సమం మతమ్.

ప్రస్థాదిమాన మారభ్య ద్విగుణంతు ద్రవార్ద్రయోః,
మానం తథా తులాయాస్తు ద్విగుణం నక్వచిత్స్మృతమ్.

తా. పైనిచెప్పిన పరిమాణంబులతో గుంజా ప్రమాణము మొదలు కుడవ ప్రమాణమువఱకు రసార్ద్ర శుష్కద్రవ్యంబులను సమాంశంబులు ప్రస్థాదిపరిమాణంబులకు రసార్ద్రద్రవ్యంబులను శుష్కద్రవ్యంబుకన్న ద్విగుణంబుగను స్వీకరింపవలయును. అయినను, తుల యను ప్రమాణము సీగ్రంథమున ద్విగుణంబుగఁ జెప్పంబడదయ్యె.

141. పాలుమొదలగువానినికొలిచెడి పాత్రలక్షణము.

మృదుక్షు వేణులోహాదే ర్భాండం యచ్చతురంగుళమ్,
వి స్తీర్ణంచ తథోచ్చంచ తన్మానం కుడవం వదేత్.

తా. మన్ను,వెదురు,లోహము, మొదలగువానిచే నిర్మింపఁబడి నాలుగు గుళములవెడల్పు నాలుగంగుళముల పొడవుగలపాత్ర కుడుపమనిచెప్పంబడు

స్థితి ర్నాస్త్యేవమాత్రాయాః కాలమగ్నిం వయో బలమ్,
ప్రకృతిందోష దేశౌచ దృష్ట్వామాత్రాం ప్రయోజయేత్

తా. ఈగ్రంథంబున మాత్రలకు ప్రమాణము జెప్పంబడక యుం రయెల్లస్థలంబులయందును కాలము, జఠరాగ్ని, వయస్సు, బలము, స్వభా దోషము, దేశము మొదలగువానిని, రోగబలాబలంబును జక్కఁగ పె మాత్రలను కాలోచితముగ గావించి ప్రయోగింపందగును.

యతో మన్దాగ్నయోహ్రస్వా హీనసత్త్వా నరాః కలౌ,
అతస్తు మాత్రా తద్యోగ్యా ప్రోచ్యతే సుజ్ఞ సమ్మతా.

తా. ఇక్కలియుగమునందలి మందాగ్నిగలవారుగను, పొట్టి గను మిగుల బలహీనులుగను నుండుటచే వారికొఱకు మాత్రలు గావిం టకుఁ దగిన ప్రమాణంబును పరిభాషామానము నిచట వచించెద.

యవో ద్వాదశభిర్గౌర సర్షపైః ప్రోచ్యతేబుధైః,
యవద్వయేన గుంజాస్యా త్త్రిగుంజోవల్ల ఉచ్యతే,

...ంజాభి రష్టాభి స్సప్తభిర్వా భవేత్క్వచిత్,
...చ్చతుర్మాషకైః శ్శాణ నిష్కష్టంక ఏవచ,
...ద్యాణో మాషకై ష్షడ్భిః కర్షస్స్యా ద్దశమాషకైః,
చతుఃకర్షైః పలం ప్రోక్తం దశశాణమితం బుధైః,
చతుఃపలైశ్చ కుడవం ప్రస్థాద్యాః పూర్వవన్మతాః. 20

తా. పండ్రెండు తెల్లఆవాలయొత్తు ఒక యవప్రమాణమనియు, రెండు ...యొత్తొక గురిగింజయనియు, మూఁడుగురిగింజలయొత్తొకవల్లమనియు, ఎని...కొక ఏడుగురిగింజలయొత్తొకమాషమనియు, నాలుగు మాషములయొత్తొక ...మనియు, నిష్కమనియు, టంకమనియు, ఆఱు మాషలయొత్తొకగద్యా...మనియు, పది మాషలయొత్తొకకర్షమనియు, నాలుగుకర్షములయొత్తొక ...మనియు, నాలుగు పలములయొత్తొకకుడవమనియు తెలియునది. మఱియు, ...స్థాదిప్రమాణంబులను పూర్వోక్తప్రకారంబుగనే ఎఱుంగవలయును. పల... పదిశాణముల ఎత్తు.

కాలింగం మాగధం చైవ ద్వివిధం మాన ముచ్యతే.
కాలింగాన్మాగధంశ్రేష్ఠ మానం మాన విదోవిదుః. 21

ఇతి మానపరిభాషాప్రకరణంనామ అష్టస్సముద్దేశః.

తా. కాలింగము, మాగధము అని రెండువిధముల మానంబులుగలవు. ..., కాలింగంబున కన్న మాగధపరిభాష మిగుల శ్రేష్ఠంబుగ నున్నదని ...వరులు పచించెదరు. "యవోద్వాదశభిః" యను శ్లోకమునందు చెప్పబడి ...గము 'కాలింగ'మనియు, "త్రిసరేణుర్బుధైః"అను శ్లోకమున జెప్పబడిన ...ము 'మాగధ' మని తెలియవలయును.

మానపరిభాషాప్రకరణము ముగిసెను.

అ ను పా న మ ం జ రి

స మా ప్త ము.

———

ప్రకటన.

జ్వరవైద్య విధానము.

ఇందు నాడీపరీక్ష, అష్ఠధాతుస్థానములు, శీతలము, సూ కము, వాత, శ్లేష్మ, పిత్త, శ్లేష్మవాత, కామిలా, జ్వరముల సన్నిపాతసామాన్య అసాధ్య మృత్యునాడిలక్షణములు, ఇందు కు రసౌషధములు, కషాయములు, చూర్ణములు, తైలములు మొదలగునవిగలవు. 0-2-0

సహదేవ పశుచికిత్స.

ఇందు భారతీయులకు ద్వితీయప్రాణమగు గోజాతికి కలుగు రోగములు మాన్పుటకై సహదేవునిచే చెప్పబడిన 145 చికిత్సలకు ఔషధములును పశువుగల ప్రతివారు సులభముగా చేసుకొనునట్లు తాత్పర్యముతో వ్రాసియున్నది. 0-4-0

వైద్య విధానము.

ఇందు నాడిజ్వర స్పర్శరూప శబ్దమూత్ర సాధ్యాసాధ్య సన్నిపాతము మొదలగు 61 రోగముల లక్షణములున్ను, గంధకము, రసము, నాభి, నేపాళము, లోహము మొదలగువాటి శుద్ధులున్ను, వాత పైత్య శ్లేష్మ సన్నిపాతజ్వరములు, విషములు పెట్టుమందులు, స్త్రీలరోగములు, సుఖప్రసవము, గర్భము నిలుచుటకు, కుచవృద్ధి, పాలుకలుగుటకు, యోనినొప్పి, చనులు వ్రేలాడకుండుట, బహుమూత్రము, శిశురోగములు, కలరా, గ్రహణి, పాము, తేలు మొదలగువిషములు మొదలగురోగములు మాన్పుటకు అనుభవములోనున్న 160 చికిత్సలను సులభముగా ప్రతివారును చేసుకొనుటకుగాను వివరముగా చెప్పబడియున్నది. గ్లేను 0-8-0 కాలికోబైండు 0-12-0

జయశంకర్ అండుకో; చాకలపేట, మదరాసు.

